

butlletí **9**
Abril del 2009

ÍNDEX

EDITORIAL 1**NOTÍCIES** 2-11**ARTICLE 1** 12-14*La economía de bienes de prestigio.
La antropología al servicio de la
arqueología.*

Michal Krueger

ARTICLE 2 15-18*El Braç Militar de Catalunya (1602-
1714).*

Eduard Martí

ARTICLE 3 19-21*La història dels vencedors: la
construcció del passat espanyol a les
Filipines.*

Glòria Cano

ENTREVISTA 22-24

Carlos Taibo

En el butlletí anterior anunciàvem que encetàvem una nova etapa a l'Institut. Podem dir que, en relació amb els objectius que aleshores ens fixàvem, ja hem fet camí en alguns aspectes significatius.

En primer lloc, s'ha dut a terme la reorganització de la secretaria de l'Institut, orientada cap a una gestió interna més eficaç i una difusió millor de les activitats (la pàgina web n'és un exemple). També s'ha vist reforçada amb la incorporació d'una segona persona per fer les tasques administratives.

Entre aquestes activitats, destacarem el seminari Les Arrels Històriques dels Conflictes Armats Actuals, el qual ha tingut una extraordinària acollida amb més de 200 inscrits. Volem remarcar, alhora, que s'ha consolidat el Seminari del Doctorat, amb una oferta de 10 crèdits, alguns dels quals han sigut impartits per professors d'Història del Dret. El curs vinent esperem poder-ne oferir de l'àmbit d'Història Econòmica. Pretenem, d'aquesta manera, que el Seminari ajudi a completar la formació dels nostres estudiants, alhora que, mitjançant la col·laboració interdisciplinària, obrim l'IUHJVV a investigadors de la UPF d'àrees afins a la història. D'altra banda, d'acord amb la direcció del Departament d'Humanitats i amb la Comissió del POP, el curs vinent la gestió del màster serà assumida per l'Institut.

En un altre ordre de coses, informem que l'IUHJVV ha convocat historiadors de totes les universitats catalanes i d'altres institucions de cara a la coordinació de l'Any Vicens que se celebrarà el 2010, amb motiu del centenari del naixement de Jaume Vicens Vives. Dins d'aquesta programació descentralitzada, amb múltiples activitats, l'Institut dedicarà les V Jornades de Debat a l'anàlisi de la formació de l'Estat a l'Europa moderna.



Xose Manuel Núñez Seixas: "Ernest Lluch defendía un nacionalismo que abría la puerta decidida al reconocimiento del carácter plurinacional de España".

SEMINARI DE L'IUHJV

La sessió inaugural, que va tenir lloc el 10 d'octubre del 2008, va anar a càrrec del professor **Felipe Fernández-Armesto (Universitat Tufts, Anglaterra)**, el qual ens va aportar unes interessants reflexions sobre "El problema fundamental de la historia", i la importància social que té la tasca que duem a terme els historiadors. Certament la història no és una font infal·lible per entendre el present, però és una de les poques que ens pot donar claus interpretatives que ens poden ajudar. Un exemple d'aquesta dificultat per conèixer el passat ens el va presentar poc després, el 14 d'octubre, el professor **Francisco Andújar (Universitat d'Almeria)**, amb una sessió sobre "Opacidad y secreto en la decisión política en la España del siglo XVIII". Conèixer les raons que realment s'amaguen darrere les grans decisions polítiques és una tasca difícil, de la qual molt poques vegades arribem a saber-ne tota la veritat. La lectura atenta de la tipologia de les fonts documentals consultades pel ponent sembla apuntar algunes línies de recerca molt interessants que en el futur poden donar uns resultats molt més importants dels que inicialment semblaven.

De caràcter molt diferent, però amb un enfocament molt innovador, va ser la sessió que va impartir la professora **Pamela Radcliffe (Universitat de Califòrnia a San Diego)** el 6 de novembre. En la seva sessió, que va tractar sobre les "Nuevas perspectivas sobre asociaciones y los orígenes de la transición democrática", va posar de relleu com l'anàlisi minuciosa sobre les associacions de veïns i de famílies en el tardo-franquisme va contribuir amb el seu gra de sorra a acabar amb aquest règim polític, ja que van esdevenir autèntiques "escoles democràtiques dins la societat franquista", atès que en el seu si es podien discutir idees lliurement i, sens dubte, van preparar els ciutadans per als nous valors democràtics. Per la seva banda, i plantejant un problema no gens fàcil de solucionar, el professor **Xose Manuel Núñez Seixas (Universitat de Santiago de Compostel·la)**, en la seva sessió del 2 de desembre, va fer un intent de **tipologització del nacionalisme espanyol**

després de 1975. Un primer tipus d'aquest nacionalisme és aquell que "halla su razón de ser en una reacción continua contra los nacionalismos periféricos", i que implica una reinterpretació de la història d'Espanya així com la consideració de la llengua castellana com la llengua natural de la Península (defensat pel PP). Una altra tipologia d'aquest nacionalisme té un caire regionalista, que "busca combinar la lealtad constitucional a España con el reforzamiento de la identidad regional", i es visualitza en el model aplicat a Galícia, Navarra i les Illes Balears. El posicionament defensat per Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón i el malaguanyat Ernest Lluch suposa una tercera via, que apel·la a un nacionalisme neoforalista que "abre puerta decidida al reconocimiento del carácter plurinacional de España". Per últim, des d'altres sectors polítics (PSOE) hi ha una clara voluntat de recuperar un discurs patriòtic espanyol que eviti qualsevol etiqueta nacionalista, que trobaria la seva millor expressió en la consideració d'Espanya com una "nación de naciones".

La sessió del 8 de desembre, de **Joan Lluís Marfany (Universitat de Liverpool)**, analitzava amb detall les complexes **relacions entre llengua, nació i estat en l'Europa actual**. Per tal de dur a terme aquesta difícil tasca es va remuntar als fonaments de l'estat modern per explicar els orígens dels problemes, les relacions entre l'ús de la llengua i quan aquesta va servir com a element identificatiu d'una nació. Finalment també va tractar les peculiaritats que hi ha en l'Europa actual i va suggerir algunes possibles vies de solució. Enllaçant amb aquests problemes d'enfrontament culturals, però en un temps i en àmbits diferents, el professor **Miguel Ángel Bunes de Ibarra (CSIC)** va analitzar el 16 de desembre **la relació entre els imperis otomà i la monarquia hispànica**, posant de relleu les tensions que això va produir per la mútua expansió per la Mediterrània. Bunes va posar èmfasi en la idea que el mòbil d'aquest enfrontament no va ser per qüestions messiàniques, de tipus religiós. Aquest sembla ser el discurs que més fàcilment explica el xoc; però en realitat hi havia altres motius que donaven rellevància a aquest conflicte: el control de les rutes de comunicació i de nous espais.



SEMINARI SOBRE HISTÒRIA DEL DRET

Entre l'octubre del 2008 i el febrer del 2009, els professors de l'àrea d'Història del Dret i de les Institucions han conduït un cicle de sis sessions del seminari de l'IUHJVV sobre diverses fonts del dret, institucions polítiques i la seva contextualització històrica. Les ponències han comprès el període que va del segle XI al XX i, en el pla territorial, Catalunya i l'estat espanyol dins del marc europeu.



Al catedràtic de l'àrea **Tomàs de Montagut** li va correspondre obrir el cicle. Ubicat els Usatges i la fructífera difusió del *ius commune* en la darrera etapa de l'alta edat mitjana, amb la puixant dinastia comtal barcelonina, llavor d'un model exemplar de monarquia feudal, com a rerefons. Les sessions dels professors **Albert Estrada** i **Montserrat Bajet** van tenir com a escenari la baixa edat mitjana, més concretament una monarquia que havia fet prevaler amb prou èxit els vincles de dret públic per sobre dels jurídic-privats; ara bé, una monarquia molt condicionada políticament i jurídica pels estaments socials, més i menys privilegiats. La sessió del professor Estrada es va endinsar en les fonts reguladores de la fiscalitat del conjunt d'aquests estaments (el General de Catalunya). La professora Bajet, per la seva part, va il·lustrar les constitucions, els capítols de Cort i altres fonts emanades d'aquestes Corts, conegudes com a dret paccionat pel concurs de participacions i de consentiments que requerien. En va rubricar l'anàlisi explicant les compilacions en què es va anar sistematitzant tot aquest valuós bagatge de dret positiu. El professor **Josep Capdeferro** ens va traslladar a l'edat moderna. I ho va fer

posant èmfasi en els juristes i en els grans tribunals com a operadors actius del desenvolupament del dret. I és que el caràcter essencialment doctrinal i jurisprudencial del sistema del *ius commune* tardà, mancat de tot tipus de legitimitat democràtica i font potencial d'inseguretat jurídica, va anar decaient a Europa a mesura que el iusnaturalisme racionalista i l'ideal codificador impregnaven les mentalitats. Ja en plena època contemporània, el professor **Alfons Aragoneses** va tractar el que va anomenar "espais foscos" del constitucionalisme a partir de plantejaments d'Adorno i d'Agamben. Es va interrogar sobre els efectes negatius plantejats per la cultura jurídica i política contemporània: negociació de drets a determinats col·lectius, genocidis i camps de concentració, etc., fenòmens, no només presents en etapes totalitàries sinó també democràtiques. Va tancar el cicle la professora **Elena Roselló** amb unes reflexions sobre el procés desamortitzador i el dret de propietat. Roselló va analitzar, a partir de la legislació produïda des del regnat de Carlos III fins al govern de Mendizábal, com s'havia anat perfilant la construcció d'un aparell administratiu *ex novo* que pogués portar a terme la venda de béns i drets nacionalitzats, en un context fortament marcat pel deute públic.

WORKSHOP: "SCIENCE, SCIENTIST AND TOTALITARIAN SYSTEMS: SPANISH SCIENCE DURING FRANCOISM"

Entre el 20 i el 22 de novembre del 2008 va tenir lloc el workshop "Science, Scientist and



Totalitarian Systems: Spanish Science during Francoism", sota la coordinació del professor **Albert Presas** i Puig. L'objectiu principal va ser analitzar el paper del desenvolupament científic durant el franquisme i la seva relació amb altres sistemes totalitaris en els quals es va inspirar en els primers moments, com va ser el nazisme alemany o el feixisme italià. Així, entre altres aspectes, el professor **Antoni Malet** (UPF) va exposar el desenvolupament de les institucions científiques durant el règim; **Agustí Nieto-Galán** (Universitat Autònoma Barcelona) va analitzar els resultats finals del fort èmfasi que es va posar en la indústria química i les seves vinculacions amb la indústria militar i els grups de poder del règim. Per la seva banda, **Javier Ordoñez** (Universitat Autònoma Madrid) va centrar la seva atenció en la difusió del coneixement científic durant la dictadura; **María Jesús Santesmases** (CSIC Madrid) va exposar la finalitat que va tenir el desenvolupament dels estudis de biologia, i **Esteban Rodríguez Ocaña** (Universitat de Granada) va destacar els avenços notables que es van produir en la medicina. Finalment, **Albert Presas** (Institut Max Planck, Berlín) va analitzar amb deteniment el fracassat projecte autàrtic del franquisme.

El workshop, però, no es va quedar només en l'anàlisi del cas espanyol, i va intentar també fer una valoració de l'interès que els règims totalitaristes europeus havien donat al desenvolupament científic. D'aquesta manera, **Mitchell Ash** (Universitat de Viena) va exposar a grans trets la política dels sistemes nazi i feixista vers el coneixement científic i la seva utilització. **Mark Walker** (Union College, Nova York) ens va explicar el perfil biogràfic de tot un reguitzell de notables científics durant el règim nazi, i va centrar la seva atenció en un cas ben particular: Max Planck. D'altra banda, **Carola Sachse** (Universitat de Viena) va comparar la política científica duta a terme pel Kaiser Guillem i la que es va dur a terme durant la dictadura de Hitler. La ponència de **Roberto Maiocchi** (Universitat Catòlica del Sacro Cuore, Milà) posava de manifest els mètodes científics a través dels quals el règim de Mussolini buscava assolir el major grau d'autarquia possible; **Giovanni Paoloni** (Universitat La Sapienza de Roma) va analitzar la història del CNR i l'organització de les

institucions científiques italianes durant aquells anys, i **Daniele Cozzoli** (UPF) i **Mauro Capocci** (Universitat La Sapienza de Roma) van mostrar les relacions científiques entre Itàlia i Alemanya durant la dècada dels anys trenta del segle XX.

Tot plegat, el seminari va resultar ser un bon punt de trobada d'investigadors d'arreu del món i va generar un profitós debat sobre un tema de relleu del qual encara ens queda molt per conèixer.

IV JORNADA SOBRE RELACIONS DE GÈNERE: HOMES I DONES EN TEMPS DE GUERRA

El 31 de març de 2009 es va dur a terme la IV edició de la *Jornada sobre relacions de gènere*, coordinada per **Marie Costa** i **Agnès Garcia**. La *Jornada* va ser presentada pel director de l'IUHJV, **Joaquim Albareda**, i ha comptat amb el suport del Departament d'Humanitats.

En aquesta quarta edició, el tema central va ser l'anàlisi de com afecten les guerres als homes i les dones, tenint en compte que, sovint, s'ha associat el fenomen bèl·lic a la masculinitat obviant les repercussions que té per al col·lectiu femení. Tal i com s'ha fet en les edicions anteriors de la Jornada, es va dur a terme una reflexió transversal (des de l'Antiguitat fins als nostres dies) a l'entorn dels conceptes de guerra i pau.

La primera sessió va anar a càrrec d'**Agnès Garcia-Ventura** (UPF) la qual va tractar sobre les *Dones i treball en temps de guerra: una reflexió a partir de l'antiga Mesopotàmia*. Amb una proposta de treball a partir dels textos cuneïformes del Període Neo-Sumeri (2100-2000 ane), la ponent presentà com els períodes bèl·lics afecten a les dones facilitant, en molts casos, pressumptes espais de llibertat i de marge d'acció que finalitzen quan acaba el conflicte, els homes retornen a les seves llars i es torna a assolir la distribució de tasques per sexes dominant abans del conflicte. Per la seva banda, **Teresa Vinyoles i Vidal** (Universitat de Barcelona), continuà la jornada amb *Mediacions femenines en les guerres medievals*. La

Agnès Garcia: "Massa sovint s'ha obviat les repercussions que tenen els conflictes bèl·lics en la funció social de la dona".

ponent, va partir de l'oblit en què sovint han caigut aquestes dones en temps de guerra. Se centrà en el paper que varen tenir aquestes dones en el context de les guerres que es van viure a Catalunya a les darreries dels temps medievals. Especialment es concentrà en les estratègies no armades que aquestes empraren per defensar els seus drets davant la gent d'armes, i la seva activitat com a mediadores davant dels conflictes i les hostilitats.

Rosa Maria Alabrús (Universitat Abat Oliba CEU), parlà sobre *Dones austriacistes i imaginari religiós en els setges de 1706 i 1713-14 a Barcelona*. La ponent es va centrar en el segle XVIII per analitzar l'estreta relació que sovint tenen les religions i els conflictes bèl·lics fent especial esment del paper de les dones en aquesta construcció teòrica dels bastidors del conflicte. Finalment, **Susanna Tavera Garcia** (Universitat de Barcelona) va cloure la jornada amb *Individualisme i corporativisme: els orígens de la contrarevolució franquista*. El seu objectiu era reflexionar sobre el conflicte i la revolució que va més enllà del que moltes vegades tenim en ment quan parlem de conflictes bèl·lics, Tavera analitzà els moviments col·lectius i les implicacions individuals de la resistència franquista, cloent així la Jornada amb un apunt d'història recent del nostre país.

TAULA RODONA "VIATGERS"

Un dels centres d'interès que des de fa uns anys ha procurat desenvolupar l'IUHJV és l'anàlisi transversal de diferents fenòmens històrics per tal d'establir relacions entre ells i enriquir així



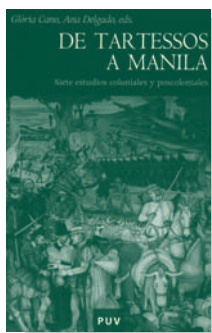
el coneixement que tenim del passat. La taula rodona "**Viatgers**" que va tenir lloc el **20 de gener del 2009** és un bon exemple d'aquesta preocupació. S'hi va generar un interessant debat a partir de tres ponències que volien aproximar-se al fenomen des de perspectives diferents. **David Martínez** (UPF) va exposar la **trajectòria de Sinibad Mas** (1809-1868), un català que va esdevenir el millor coneixedor a Espanya de l'Imperi Xinès al segle XIX. A banda dels seus grans coneixements lingüístics (dominava l'urdu, l'àrab, el tagal i el xinès), va residir gran part de la seva vida a l'estranger fins a esdevenir ambaixador espanyol a la Xina. La seva figura representa sens dubte un perfil únic en el seu temps. Per la seva banda, **Rosa Cerarols** (UAB) va centrar la seva atenció en els **viatgers catalans que van anar al Magreb** en el tombant del segle XIX. Pertanyien a un grup ben heterogeni que anava des de diplomàtics, passant per científics, traductors, preveres, periodistes i viatgers turístics. Personatges com **Joaquim Gatell**, **Pelegrí Pomés**, **Jaume Colell**, **Josep Zulueta**, **Agustí Calvet** (**Gaziel**), **Carmen Burgés** o **Aurora**

Bertrana, etc. Cerarols va mostrar com es pot arribar a identificar un estil propi d'"inventar Marroc" que, fins a un cert punt, va contribuir a alimentar el projecte nacionalista català de finals del segle XIX i primera meitat del segle XX. Per últim, la sessió del professor **Antoni Luna** (UPF) es va centrar en la figura de **Nicolau Rubió Tudurí** (1891-1981), un conegut arquitecte, urbanista i paisatgista català. Més enllà de la seva important activitat professional, Rubió va ser un



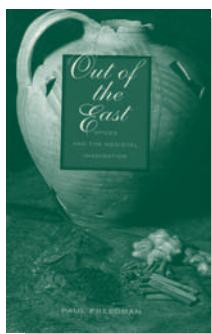
afamat viatger, especialment del continent africà. Les seves personals impressions les va deixar escrites en un bon nombre de llibres i d'articles en què relata aspectes tan variats com la caça, l'exploració, l'aventura i les reflexions sobre la situació política africana.

PRESENTACIÓ DE LLIBRES



Gloria Cano i Ana Delgado (eds.). De Tartessos a Manila. València: Publicacions de la Universitat de València, 2008

El passat dia 13 de gener del 2009 va tenir lloc la presentació del llibre *De Tartessos a Manila*, a càrrec de les professores de l'IUHJV Ana Delgado i Glòria Cano. El llibre recull la majoria de les ponències que es van exposar durant les III Jornades de Debat organitzades per l'IUHJV durant els dies 11 i 12 de maig del 2006. El llibre es presenta com una aproximació transversal al fenomen del colonialisme, entès com la relació que s'establien entre dominadors i dominats. Entre els autors dels articles destaquen Peter Van Dommelen (Universitat de Glasgow), Josep Torró Abad (Universitat de València), Josep Maria Delgado (UPF), Luis Alonso Álvarez (Universitat de la Corunya) i Martín Rodrigo (UPF).



Paul Freedman. Out of the East. Spices and the medieval imagination. Londres: Yale University Press, 2008

El prestigiós medievalista Paul Freedman va presentar-nos el passat dia 18 de febrer el seu darrer llibre, *Out of the East*, en el qual s'introdueix en un innovador camp d'anàlisi: l'estudi de la cuina. Freedman analitza el paper que van jugar les espècies

a la dieta medieval, especialment a la de les classes privilegiades i més benestants, i com va ser la demanda d'aquesta mena de productes el que ajuda a entendre una part de les motivacions de l'expansionisme colonial europeu. Un dels grans valors del llibre és la tipologia de fonts consultades, la qual es fonamenta en més de 150 manuscrits i fragments de diaris personals, que descriuen banquets i receptes. Un llibre innovador que sens dubte obrirà noves vies de recerca.

NOVES ADQUISICIONS DE LA BIBLIOTECA

La biblioteca de l'IUHJV ha adquirit recentment un **nou manuscrit de la Guerra del Francès**. El text és un fragment d'un diari personal, datat a Madrid entre el 29 d'abril de 1808 i el 29 de maig de 1808. Les 80 pàgines que componen el manuscrit contenen tant les impressions de l'autor com les còpies de documents i articles de publicacions periòdiques que circulaven a Madrid des de principis de març fins a finals de maig de 1808. La lectura d'aquest fragment de dietari ens ajuda a copsar l'estat de l'opinió pública de la capital castellana en vigílies de la Guerra del Francès i, sens dubte, és un important document per poder entendre millor l'estat d'opinió popular en aquells anys tan complexos.

D'altra banda, continuant amb la política de digitalització de col·leccions especials del fons de reserva, s'han posat a l'abast dels usuaris 729 fullets publicats durant els regnats de Ferran VII i d'Isabel II (1814-1868). Aquesta nova col·lecció suposa la continuació cronològica del fons Guerra de la Independència (1808-1814), digitalitzat recentment i que aplega escrits de caire legal, administratiu, polític i propagandístic del període en què van ser publicats. La col·lecció

digital permet consultar la imatge i el text complet dels documents i fer cerques de qualsevol paraula de la fitxa descriptiva o del text del document. Es pot accedir a les dues col·leccions a través del catàleg de la Biblioteca o bé a través del repositori.

D'altre banda, prossegueix l'adquisició de documentació en suport microfilm de l'*United States National Archives and Record Administration* (NARA), l'agència federal que preserva la documentació del govern dels EUA. Al llarg d'aquest any s'han adquirit més de 200 microfilms amb documentació del govern americà dirigida als seus cònsols a Barcelona (1797-1906), Cadis (1791-1904), Gibraltar (1791-1906), l'Havana (1783-1906) i Màlaga (1793-1906). També s'han aconseguit 134 microfilms referents a documentació entre el govern i els seus ministres a Espanya entre 1792 i 1906 i 38 més sobre diferents aspectes relacionats amb la política interna espanyola entre 1910 i 1929. A més, cal afegir un ampli llistat (126 microfilms) dels soldats voluntaris americans durant la guerra que va dur a la pèrdua definitiva de les colònies el 1898. El fons és una eina ben útil per analitzar la política i les intencions nord-americanes vers la corona espanyola des de finals del segle XVIII fins a començaments del segle XX.



BREUS

El 3 de juny del 2008 la Universitat Pompeu Fabra va fer un acte de reconeixement per al professor Josep Fontana amb motiu de la donació de la seva biblioteca particular a l'IUHJV. Aquesta biblioteca compta actualment amb més de 37.000 documents, i en els propers anys s'incorporaran encara més documents que estan en procés de catalogació. L'acte va estar presidit per **Josep Joan Moreso**, rector de la UPF, i va comptar amb les intervencions de **Joaquim Nadal**, conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya i historiador, i del professor **Joaquim Albareda**, director de l'IUHJV. Prèviament a la celebració de l'acte, es va descobrir una **placa commemorativa** a l'IUHJV.



El 22 de setembre del 2008 es va concedir al professor **Jaume Torras Elías** la **Distinció Jaume Vicens Vives a la qualitat docent universitària**, que atorga el Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, "en reconeixement a la trajectòria professional de dedicació plena a la docència i la recerca". Aquesta distinció, que s'atorga des del 1996, valora la tasca de renovació de la docència, la formació de professorat i l'elaboració de manuals i materials docents als serveis de les universitats.

El 25 de juny del 2008 **Jesús Marchan**, becari de l'IUHJV, va rebre el **IV Premi Cambra de Comerç** per un treball sobre *La colonització agrícola en el protectorado español del norte de Marruecos*. L'acte va tenir lloc a la Casa de la Llotja de Mar, i va ser presidit per **Miquel Valls**, president de la Cambra de Comerç. Hi van intervenir **Josep Joan Moreso**, rector de la UPF,

La biblioteca adquireix un valuós manuscrit de la Guerra del Francès



i **Antonio Pérez Portabella**, director del Programa Universitats Catalunya del Santander.

El 20 de desembre del 2008 **Andreu Ginés Sánchez**, antic becari de l'IUHJV, va guanyar el **XVI premi Ferran Soldevila** d'estudis històrics. L'acte va estar presidit per **José Montilla**, president de la Generalitat de Catalunya; **Jordi Porta**, president d'Òmnium Cultural; i **Albert Pèlach**, director de la Fundació Enciclopèdia Catalana.

TESIS DOCTORALS DEFENSADES A L'IUHJV (CURS 2007-2008)

Ginés Sánchez, Andreu. *La instauració del franquisme al País Valencià: Castelló de la Plana i València.*

Martí Fraga, Eduard. *La Conferència dels Comuns i el Braç Militar. Dues institucions decisives en el tombant del segle XVII.*

Núñez Calvo, Francisco Jesús. *Estudio cronológico—secuencial de los materiales cerámicos de la necrópolis fenicia de Tiro— al Bass (Libano). Campaña de 1997.*

Busquets Alemany, Anna. *Los tratados históricos, políticos, éticos y religiosos de la monarquía de China (1676) de Domingo Fernández de Navarrete: el texto y sus fuentes.*

Costa, Marie. *“Conflictos matrimoniales y divorcio en Cataluña: 1775-1833”.*

AGENDA

23-25 de novembre de 2009: workshop “Fiscal questions and State Building: Europe and Latin America”, organitzat pel grup de recerca **Sate Building in Latin America, 1820-1870**. Aquest workshop analitzarà les estructures fiscals d'Europa i Amèrica Llatina, centrant la seva atenció especialment en els casos de França, Anglaterra, Espanya, Mèxic, Brasil i Argentina.

PROGRAMA DE DOCTORAT DE L'IUHJV

El programa de doctorat, organitzat pel Departament d'Humanitats i l'IUHJV, constitueix la culminació dels estudis de postgrau en Història dins la UPF. És un programa obert a tots els estudiants que han cursat un màster oficial en Història, o en disciplines afins, i volen completar la seva formació com a historiadors desenvolupant les seves capacitats i destreses en el camp de la recerca realitzant una tesi doctoral. Sota la supervisió permanent d'un tutor designat per la comissió de postgrau del Departament d'Humanitats. Els estudis de doctorat s'organitzen en dues etapes. Durant la primera, que ocupa el primer curs acadèmic, l'alumne haurà de cursar 5 crèdits ECTS, a escollir entre l'oferta de cursos i seminaris organitzats per l'IUHJV, i defensar davant una comissió d'experts, que valorarà la viabilitat de la recerca proposada, el seu projecte de tesi doctoral. L'alumne haurà d'inscriure la tesi un cop hagi estat aprovat el projecte, i a partir d'aquest moment començaran a córrer els terminis per a la seva presentació i defensa. Els que optin per una dedicació a temps complet disposaran de tres anys per concloure la seva recerca i els que s'acullin a la modalitat de dedicació parcial, de sis anys.

NOTÍCIES

MÀSTER EN HISTÒRIA DEL MÓN

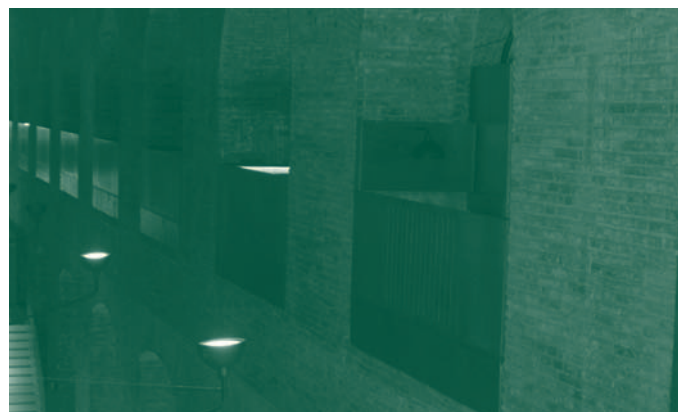
Curs 2008-2009

1er. semestre

La Construcció de l'Estat Modern. Joaquim Albareda.
Sistemes Colonials en la Mediterrània. Ana Delgado.
Contactes de la Xina Antiga amb Altres Cultura. Dolors Folch.
La Fam en el Món: Present i Anàlisi Històrica. Josep M. Salrach.
Esclavitud i Abolicionisme. Martín Rodrigo.
Europa i el Món Islàmic. Eloy Martín.
Sistemes Colonials i Societats Extraeuropees. Josep M. Fradera.
Nació i Nacionalismes. Enric Ucelay.
Convivència: Cristians, Jueus i Musulmans a la Península Ibèrica.
Víctor Farias.

2n. semestre

Diàspores. Manel Ollé.
El Llegat Colonial a l'Amèrica Llatina. Juan Carlos Garavaglia.
Gènere i Esclavitud al Món Antic. Marina Picazo.
El Treball a la Fàbrica. Albert Garcia.
La Guerra Freda i el seu Llegat. Josep Fontana.
Formes d'Organització Política en el Segle XIX. Josep Pich.
La Formació dels Imperis al Món Modern i Contemporani.
Josep M. Delgado.
Persecucions Ètniques i Genocidi en el Món Contemporani.
Marició Janué.
Servidors de l'Estat i del Mercat: Elits i Meritocràcies Socials.
Stephen Jacobson.
Seminari de recerca.



XVII SEMINARI PER A PROFESSORAT D'HISTÒRIA D'ENSENYAMENT SECUNDARI. Curs 2008-2009

L'objectiu del Seminari per a Professorat d'Història d'Ensenyament Secundari, que organitza cada curs l'IUHJVV en col·laboració amb un ampli grup de professors i professores d'història d'Ensenyament Secundari d'arreu de Catalunya, és oferir un estat de la qüestió clar i suggeridor destinat a la seva posterior divulgació a l'aula. El Seminari consta de vuit sessions, distribuïdes al llarg de tot el curs. Les sessions (exceptuant la darrera) constaran d'una exposició i d'un col·loqui posterior, que requerirà la participació activa dels assistents. Prèviament es facilitaran materials de lectura o bibliogràfics.

DATA	TÍTOL DE LA PONÈNCIA	PONENT
25 d'octubre	"Què és l'arqueologia del gènere? Cultura material, pràctiques i experiències femenines en el passat"	Sandra Montón, Investigadora ICREA
22 de novembre	"Fabricants sense fàbrica. En els orígens" de la Catalunya industrial"	Jaume Torras, UPF
13 de desembre	"Art després de la II Guerra Mundial"	Xavier Antich, Universitat de Girona
17 de gener	"Guatemala"	M. Angel Bastenier, Universitat Complutense de Madrid
21 de febrer	"La Guerra del Francès"	Jospe Fontana, UPF
21 de març	"La gestió de l'aigua a Catalunya"	Narcís Prat, Universitat de Barcelona
25 d'abril	"Utopies"	Paco Fernández Buey, UPF
23 de maig	Sortida a la Jonquera. Museu de l'Exili	-----

HORARI, LLOC I MATRÍCULA:

Les sessions tenen lloc els dissabtes al matí, de 10.00 a 13.00 hores. Més informació: www.upf.edu/iuhjvv · Telèfon: 93 542 17 00 · A/e: iuhjvv@upf.edu

Amb aquest projecte es vol omplir un buit historiogràfic existent actualment entre els americanistes: l'absència d'una autèntica història comparada que ajudi a entendre els processos de la formació de l'estat i els condicionants que modifiquen i influeixen en el seu desenvolupament

CONSTRUCCIÓ DE L'ESTAT A L'AMÈRICA LLATINA

El gener del 2009 va començar el projecte *State Building in Latin America, 1820-1870*, com a conseqüència de la concessió d'un *Advanced Grant del European Research Council (ERC)* de la Unió Europea. El projecte està dirigit pel professor de l'IUHJV Juan Carlos Gravaglia, i coordinat científicament per Claudia Contente. Més enllà de la recerca que duran a terme el grup de joves investigadors que el conformen, es pretén desenvolupar tot un seguit de *workshops* per tal de debatre les diferents conclusions que al llarg dels propers anys s'esperen obtenir. El primer d'aquests workshops tindrà lloc el novembre del 2009 sota el tema "Fiscal questions and State Building: Europe and Latin America".

El projecte, que tindrà una durada de cinc anys, té com a finalitat principal fer un estudi comparatiu de la construcció estatal a l'Amèrica Llatina a partir de l'estudi de la fiscalitat com a fil conductor. Dins la primera fase de l'estudi s'analitzaran les memòries d'Hisenda, Guerra i Govern dels anys 1820-1870 per tot un seguit de països llatinoamericans: Argentina, Xile, Colòmbia, Costa Rica, Equador, Guatemala i Uruguai. A la segona fase, cadascun dels investigadors se centrarà individualment en l'estudi concret d'un d'aquests països. En la fase final tots els documents recollits durant la recerca es penjaran a la web del grup, per tal que estiguin disponibles per a tots els investigadors interessats en el tema.

Amb aquest projecte es vol omplir un buit historiogràfic existent actualment entre els americanistes: l'absència d'una autèntica història comparada que ajudi a entendre els processos de la formació de l'estat i els condicionants que modifiquen i influeixen en el seu desenvolupament. Fins al moment, només a Mèxic i a Brasil s'ha dut a terme una tasca d'aquest tipus. Certament ja es coneixen algunes dades concretes respecte a períodes aïllats i per a alguns llocs molt concrets; però són molts els interrogants pendents de resoldre. Per exemple, és conegut que la majoria de les despeses estatals s'orientaven cap a les forces armades i seguretat interior; però desconeixem quan es va formar un exèrcit regular i professional de manera estable i la relació que aquests exèrcits tenien amb les milícies armades de molts territoris. Això comporta qüestionar-se per altres temes com ara les formes de reclutament, la composició social dels soldats i els alts càrrecs, les possibilitats d'ascens, etc. Un altre tema d'estudi que encara ens és molt desconegut fa referència a les importacions. És prou conegut que aquesta era la principal font d'ingressos dels estats, però no hi ha encara una anàlisi general minuciosa d'aquests ingressos al llarg de les diferents conjuntures econòmiques i les implicacions que això tenia sobre la política estatal a l'hora de fixar els impostos directes sobre la població. La varietat de resultats que aquest estudi pot donar en els diferents països

generarà unes reflexions necessàries sobre la resposta que cada govern va donar a les noves situacions, els èxits, els fracassos i els models que semblaven més viables i justos per a la societat. El grau de desenvolupament i d'expansió de les estructures estatals a cada un dels països també resulta un altre camp digne d'anàlisi i sobre el qual encara hi ha grans incògnites. Més enllà de les estructures repressives i de manteniment de l'ordre i la pau interiors cal preguntar-se també pels processos d'invençió nacional, per la creació d'un sistema educatiu i sanitari, de construcció d'obres públiques, etc. A tot això caldria afegir altres elements no menys interessants i necessaris per entendre el procés totalment, com ara la recepció i l'adaptació del sistema judicial castellà als nous estats, la creació d'una burocràcia administrativa, el paper dels grups indígenes i la seva articulació dins els nous estats pel que fa a drets i posició socioeconòmica, etc.

Amb aquesta teia de països es vol abastar àmbits econòmics essencialment diferents (l'Amèrica austral, l'andina i la central) per tenir una imatge global clarificadora de les diversitats dels models americans i poder establir estudis comparatius amb altres indrets on ja hi ha grups de recerca treballant intensament. Els resultats finals permetran omplir un buit històric prou important i assolir una imatge més exacta i completa del procés de formació estatal a l'Amèrica Llatina durant el segle XIX.



NOTÍCIES

2 0 1 0 : A N Y V I C E N S



L'any 2010 es complirà el centenari del naixement de l'historiador Jaume Vicens Vives. L'IUHJV, per tal de contribuir a la commemoració, ha convocat representants de les universitats catalanes i d'altres institucions a fi de programar conjuntament un seguit de Jornades per valorar les aportacions historiogràfiques de Vicens i analitzar l'estat actual dels temes en els quals va aprofundir. Aquest és el programa inicial que caldrà anar concretant, del qual es farà ressò una web específica. Tant la Generalitat com el Ministeri de Cultura donen suport a l'Any Vicens, durant el qual veuran la llum múltiples iniciatives arreu de Catalunya i d'Espanya, com conferències o reedició dels textos més significatius de l'historiador.



	<p><i>Museu d'Història de Catalunya: Exposició sobre Jaume Vicens Vives</i> Data: febrer-març de 2010</p>
	<p><i>Universitat de Lleida: "La didàctica de les Ciències Socials"</i> Data: març de 2010</p>
	<p><i>Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives: V Jornades de Debat. "El naixement i la construcció de l'Estat Modern"</i> Data: 21 d'abril de 2010</p>
	<p><i>Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la UB i Centre d'Estudis 'Antoni de Capmany': "Nuevas líneas de investigación en Historia Económica"</i> Data: maig de 2010</p>
	<p><i>CEHI- Universitat de Barcelona: "Jaume Vicens Vives i els estudiants d'història a la universitat de postguerra" o "Aprent història de la mà de Jaume Vicens Vives"</i> Data: juny 2010</p>
	<p><i>Centre de Recerca sobre Història Rural de la Universitat de Girona: "Els remences"</i> Data: setembre 2010</p>
	<p><i>Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB: "Jaume Vicens i la Catalunya del segle XIX"</i> Data: octubre 2010</p>
	<p><i>Museu d'Història de la Ciutat i Arxiv Històric de la Ciutat de Barcelona: "La imatge de Barcelona en l'ora de Jaume Vicens Vives"</i> Data: novembre 2010</p>
	<p>La universitat Oberta de Catalunya i la Universitat Rovira i Virgili faran una jornada sobre l'obra de Jaume Vicens Vives <i>Notícia de Catalunya</i>. La Universitat Internacional de Catalunya també té previst organitzar un acte commemoratiu.</p>

Mark Duffield: "La insurgència global comporta una mena de guerra civil entesa no com una guerra d'exèrcits, sinó com una guerra en què s'imposa un model de vida sobre un altre".

George Corm: "Cal que Occident faci una anàlisi clara i serena sobre quins són els objectius prioritaris, rellevants i assolibles en el conflicte entre Palestina i Israel".

SEMINARI: LES ARRELS HISTÒRIQUES DELS CONFLICTES ARMATS ACTUALS



Sota la coordinació dels professors Joaquim Albareda i Enric Prat, **entre el 13 de gener i el 24 de març del 2009** va tenir lloc el seminari *Les Arrels Històriques dels Conflictes Armats Actuals*, organitzat per l'IUHJVV i amb la col·laboració de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans de la Generalitat de Catalunya. El seminari, que va comptar amb la participació de més de 300 persones, tenia un doble objectiu. D'una banda, proporcionar una visió de conjunt de les característiques que presenten els conflictes bèl·lics del temps present i diferents anàlisis de les arrels històriques d'alguns dels principals conflictes armats actuals. De l'altra, oferir un espai de debat al voltant d'aquestes qüestions. Totes les sessions van anar seguides d'un actiu debat, en el qual va participar un públic ben variat, que anava des de joves estudiants procedents de diferents estudis (Humanitats, Ciències Polítiques, Dret, Economia, Relacions Laborals), passant per estudiants de màster, membres d'ONG i altres entitats per la pau i els drets humans, professors d'IES, investigadors i professors i catedràtics universitaris. El seminari va ser inaugurat per Josep Joan Moreso, rector de la Universitat Pompeu Fabra, i Josep Vendrell i Gardeñes, secretari de Relacions Institucionals i Participació del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya. Gran part dels materials que es van repartir als assistents i sobre els quals es va debatre es poden trobar a la web de l'IUHJVV (www.upf.edu/iuhjvv). Oferim tot seguit un breu resum de les principals aportacions de cada un dels ponents.

13 de gener. Mark Duffield (Universitat de Bristol): "Global insurgency and counterinsurgency"



El professor Mark Duffield va aportar una visió de conjunt sobre algunes de les raons que poden ajudar a entendre el perquè del desenvolupament dels grans conflictes armats actuals. Segons ell, la idea de la insurgència global s'insereix dins del context d'una globalització total, que no exclou la violència. La insurgència global comporta una mena de guerra civil entesa no com una guerra d'exèrcits, sinó com una guerra en què

s'imposa un model de vida sobre un altre. En el fons es tracta, segons Duffield, d'una guerra entre pobles, un conflicte, a grans trets, entre el Nord Global i el Sud Global. Per mostrar aquesta diferència, el reconegut professor de Bristol va posar l'exemple de la societat del benestar. Als països del nord hi ha un capitalisme global que compta amb sistemes de seguretat social (ja sigui pública o privada) que fan que els seus membres tinguin una vida dependent. Al sud, per contra, la protecció social que hauria de provenir de l'Estat, es reproduïx a través dels rols socials i dels vincles familiars, la qual cosa el fa un sistema de vida independent. D'aquesta manera es contraposen una forma de vida desenvolupada i dependent vers una altra subdesenvolupada i independent. Davant aquesta realitat emergeix un terrorisme tant al nord com al sud, que no té fronteres. Però aquest fet comporta la vulnerabilitat de les estructures del nord, cosa que no succeeix al sud, que més aviat són considerades com a agents desestabilitzadors per la seva poca organització. És aleshores quan es planteja la relació entre el nord i el sud i sorgeix el debat sobre els efectes reals de l'ajuda humanitària i de l'intervencionisme polític liberal al sud.

27 de gener. Carlos Taibo (Universitat Autònoma de Madrid): "El conflicte de Chechenia"



El professor Carlos Taibo va centrar la seva anàlisi en el cas de Txetxènia. Després de mostrar breument la història de la regió i la importància estratègica que té, tant per la seva posició geogràfica com per ser un nucli petrolier important, va analitzar detalladament tots els intents d'independència i la

continuada negativa de Rússia a reconèixer-la. Més enllà del relat minuciós dels esdeveniments, el cas de Txetxènia resulta interessant d'analitzar per la significació que té a escala internacional. L'agressiva política militar russa en el conflicte conté un element clar d'avertiment exemplar per a la resta de regions veïnes. Cal constatar que a Txetxènia no hi ha hagut cap programa de reconstrucció o d'ajuda internacional, ja que l'ONU va considerar que era una qüestió interna de Rússia. Tot i així, aquest mateix plantejament no es va aplicar al cas de Darfur, que també era un conflicte intern de Sudan. En aquest cas no hi va haver impediment per a una intervenció internacional. A Txetxènia no hi ha observadors internacionals, periodistes, fiscals i altres agents de denúncia internacional que puguin donar crèdit i ressò a les brutalitats i a les grans mortalitats perpetrades pels russos. La societat internacional està mirant cap a l'altra banda, la qual cosa posa en qüestió el seu prestigi i la seva credibilitat. En un conflicte com el txetxè el que hauria de ser central és la voluntat democràtica del poble perquè decideixi lliurement la seva independència. Però, curiosament, per a les grans potències internacionals això sembla ser totalment secundari i irrellevant en aquest cas.

3 de febrer. Georges Corm (historiador i exministre libanès): “The Palestine-Israel conflict”



El professor George Corm va denunciar a la seva sessió que les lleis internacionals no s'apliquen al Pròxim Orient, com es fa en altres indrets, la qual cosa produeix que hi hagi una manca de protecció internacional. Al Pròxim Orient hi ha un gran conflicte de fons que resideix en un enfrontament entre Occident i Orient,

el que produeix que les visions d'uns i altres no siguin iguals i que hi hagi greus problemes d'entesa. Així per exemple, hi ha una tendència a pensar que el Pròxim Orient és un bloc islamista, ja que és el grup que es fa notar més; però s'ignora que aquest no és un grup únic, ni molt menys majoritari. L'absència d'una estructura militar organitzada, amb un estat fort jeràrquic i burocratitzat, explica per què a Orient es recorre al terrorisme com a sistema defensiu i ofensiu. Des d'aquesta perspectiva, els exèrcits occidentals poden ser vistos pels mal anomenats “terroristes” com una mena de terrorisme *no oficial*. Aquestes faltes d'entesa també es poden veure en altres casos com ara la interpretació, prou estesa a Orient, que el sionisme que hi ha darrere el nou colonialisme d'Occident és en el fons una croada jueu-cristiana contra els musulmans. Un altre error habitual és confondre que la resistència armada contra l'ocupació (Palestina, Líban, Iraq...) i el terrorisme indiscriminat (Al Qaeda) són el mateix, o que l'Islam promou la violència contra els no-musulmans. En aquest sentit, a Occident cal fer una anàlisi clara i serena sobre quins són els objectius prioritaris, rellevants i assolibles. Discutir sobre la necessitat de democratitzar l'Islam, sobre la conveniència d'un diàleg entre les civilitzacions, o fins i tot aconseguir que Israel i Palestina es donin les mans sota el paraigua d'Occident, semblen ser qüestions prou importants, però no tan prioritàries.

10 de febrer. Ferran Iniesta (Universitat de Barcelona): “Conflictes sahelians: de Mauritània a Sudan. Anàlisi d'estructures estatals inviables”



Amb la sessió del professor Iniesta, el seminari va centrar la seva atenció en els conflictes africans. En aquest tema, després d'exposar breument la història de l'esclavatge a l'Àfrica, es van posar de manifest les conseqüències nefastes per a l'organització de la societat que poden tenir els contactes amb civilitzacions estrangeres. En aquest

sentit, Iniesta va destacar com a l'Àfrica l'esclau ha existit des de l'antiguitat, com a esclau domèstic o militar, i que només a partir del segle XVIII, fruit dels contactes amb Occident, el principal producte comercial entre aquestes societats va deixar de ser l'or per esdevenir el tràfic d'homes. La conseqüència d'això va ser la fragmentació del territori, una desorganització i transformació social (s'abandona la ramaderia i l'agricultura en favor de la captura) i un augment dels enfrontaments tribals. De fet, allà on es van capturar més esclaus els índexs de desenvolupament actualment són més baixos. No és casualitat constatar que entre 1700 i 1900 la relació entre els

pobles del desert i els pobles de la sabana es va caracteritzar per una guerra constant. El negre ja no era l'orgullós guerrer al qual se sotmetien els pobles saharis, sinó que ha esdevingut a ulls dels pobladors del desert un pagès estúpid i capturable. No es tracta d'un conflicte entre negres i àrabs, sinó entre nòmades i sedentaris.

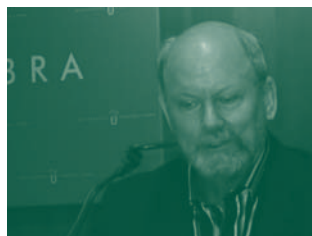
24 de febrer. María Luisa Rodríguez Peñaranda (Universitat del Externado de Colòmbia): “El Conflicto de Colombia”



La ponent va fer un anàlisi de les tendències dels estudiosos que han treballat el conflicte colombià. En un primer moment (1948-1953) van sorgir tot un seguit d'historiadors, especialment francesos, que defensaven la *Violentologia*. Entenien que la violència era endèmica, per naturalesa. Després va sorgir el

Revisionisme, d'origen anglosaxò. Destacava que Colòmbia és la democràcia més antiga i menys interrompuda d'Amèrica Llatina, però relativitzava excessivament la violència interna del país. Darrerament ha sorgit el *Negativisme*, el qual considera que no hi ha desplaçats-refugiats a Colòmbia, sinó tant sols immigrants interns. Aquesta tendència és moguda per interessos guerrillers, o paramilitars. Més enllà d'aquestes perspectives d'anàlisi, cal considerar que les motivacions reals del conflicte són internes, i que és un conflicte entre iguals, en què els que han patit les conseqüències han estat els més pobres. Després d'un breu resum sobre l'evolució de les FARC, el FNL i les forces paramilitars, la ponent va concloure que el cas colombià és un conflicte constant i llarg però de baixa intensitat, ja que no supera els 1.000 morts anuals (xifra que no considera els morts civils).

24 de març. Marc W. Herold (Universitat de New Hampshire) *The Afghanistan conflict. Towards an Understanding of the Twenty-Year(s) of Afghan War (1989-2009) and America's 'Unipolar Moment'*



Finalment, tancant el cicle, el professor Marc Herold va fer una aproximació a les arrels històriques del conflicte afganistanès, tot posant èmfasi en el paper que està exercint la política nordamericana. Herold exposà la difícil configuració tribal de la zona i les dificultats de comprensió del fenomen per part de les autoritats

internacionals. Criticà la política nordamericana que, amb una argumentació buida de contingut, utilitza el conflicte afganès per altres finalitats, no tan humanitàries com es vol presentar. En el rerefons però, hi ha la discussió sobre si els afganesos volen o no assumir les noves formes de vides que, indirectament s'està imposant per part de les institucions internacionals. En certa manera, la política internacional s'està convertint en una imposició, per molt alliberadora que es manifesti públicament.

"Para los arqueólogos interesados en la interpretación y no sólo en un estudio de materiales, el concepto de prestigio siempre ha constituido un problema"

"LA ECONOMÍA DE BIENES DE PRESTIGIO. LA ANTROPOLOGÍA AL SERVICIO DE LA ARQUEOLOGÍA"

Michael Krueger



Prestigio es un concepto que ha conseguido mucho éxito en los trabajos de los arqueólogos en las últimas décadas. Habitualmente entendido como estima, está relacionado con el ámbito de honor y buen

también con respeto, ascendente y autoridad por aprobación social que merece algo o alguien. Los determinantes del prestigio son la posición social del individuo y el control sobre las fuentes de poder y de riqueza. Según los sociólogos, la relación entre el prestigio, la riqueza y el poder suele ser muy estrecha. Obviamente estos conceptos no se identifican pero se filtran de manera que las situaciones prestigiosas se pueden convertir en escenarios de ventajas políticas o económicas.

Para los arqueólogos interesados en la interpretación y no sólo en un estudio de materiales, el concepto de *prestigio* siempre ha constituido un problema visible en la discusión sobre la utilización del término *bienes de prestigio*. Hay una interminable lista de propuestas. De las múltiples definiciones se pueden sacar ciertos puntos comunes que caracterizan a los bienes de prestigio. Normalmente son objetos de demanda por parte de la aristocracia local y constituyen un cierto equivalente respecto a materias primas o bienes de subsistencia que ofrecen los autóctonos. Pueden ser adquiridos también a través de un sistema de regalos diplomáticos. Desde luego tienen proveniencia lejana y son difícilmente accesibles. Se los valora por su rareza, pero no son la riqueza en si, sino su imagen, ya que la auténtica riqueza la proporciona el control sobre los medios de producción mediante la redistribución y las alianzas matrimoniales. Otros investigadores subrayan que los bienes de prestigio transmiten un valor gracias a su potencial social y legitimador y también simbolizan una ideología específica. Lo último hace que

puedan ser monopolizados y manipulados para legitimar el poder y emular los símbolos de poder de una sociedad más avanzada.

De Malinowski a Frankenstein y Rowlands

Los principios del modelo de economía de bienes de prestigio están relacionados con las primeras investigaciones antropológicas modernas. Bronislaw Malinowski fue el descubridor del intercambio *kula*, entendido como intercambio ceremonial, ritualizado y económico que funcionaba entre los pobladores de diferentes pueblos de las Islas Trobriand. El intercambio se efectuaba de forma periódica y en fechas fijadas con antelación. La regla más importante del *kula* consiste en la equivalencia. Sin embargo, durante las transacciones no se disputa, negocia ni evalúa. El valor de contra-regalo se deja al criterio del que deba entregarlo. El que ha recibido el regalo está comprometido a corresponder con un objeto de igual valor.

El ejemplo del *kula* tiene una importancia especial a la hora de analizar la problemática de los intercambios primitivos. El *kula* presenta

en la forma más clara y pronunciada los procesos y los mecanismos del intercambio. El modelo de la economía de bienes de prestigio tiene, por tanto, una indudable deuda intelectual con el trabajo de Malinowski.

Uno de los intérpretes y grandes críticos de la obra de Malinowski fue Marcel Mauss. Mauss cuestionó la interpretación individualista de los fenómenos de intercambio y llegó a la conclusión de que son las colectividades y no los individuos los que participan en los intercambios. Notó también que los intercambios están estrechamente conectados con la ley, la moral y la religión.

El carácter colectivo y no individual de los intercambios que abarcan mucho más que sólo bienes y riqueza fue una de las observaciones claves en el pensamiento de Mauss. Las prestaciones descritas por Mauss no son ni voluntarias ni desinteresadas, pero están estrictamente conectadas con el interés de quien da regalos. La honestidad del don es una hipocresía; por debajo de una ceremonia de amistad está el compromiso e interés económico. Ningún don se da de manera desinteresada. Este fenómeno está bien visible en el *potlatch* practicado en Melanesia, Polinesia y la costa occidental de América del Norte. El *potlatch* es mucho más que una forma de intercambio, era un fenómeno "total", complejo y altamente formalizado, que engloba religión, mitología, economía, estética y morfología social. El elemento



más importante es la acción de obsequiar a los invitados con la mayor generosidad posible durante el festín. Los anfitriones esperan a la vez que en el futuro van a cambiar el papel y ellos van a ser invitados. Otro elemento importante es la destrucción de bienes. Mauss percibió el *potlatch* como una forma de intercambio más simple que el *kula* melanesio. Además, notó que el carácter colectivo del contrato queda más de relieve que en sociedades de Melanesia y Polinesia. Otra diferencia es que hay dos conceptos más en evidencia que están relacionados con el *potlatch* de Melanesia o que en las instituciones más complejas y desarrolladas de Polinesia; son éstas las del crédito, el plazo y el honor.

Lévi-Strauss hizo una reinterpretación original de la obra de Mauss. Su crítica se centra en el empirismo de Mauss que inconscientemente redujo las posibilidades interpretativas en vez de ampliarlas. La obra de Mauss claramente ayudó a Lévi-Strauss a formular una de sus tesis principales: que la vida social es intercambio o, mejor dicho, que el parentesco es intercambio de mujeres entre los hombres.

El problema de las relaciones de intercambio del poder y control ha sido profundizado principalmente por ciertos antropólogos marxistas franceses que trabajaron en África Occidental como Claude Meillassoux, Georges Dupré, Pierre-Philippe Rey, así como también por Marshall Sahlins o por Kajsa Ekholm. Estos

antropólogos han sido considerados como los antecesores intelectuales del modelo de la economía de bienes de prestigio.

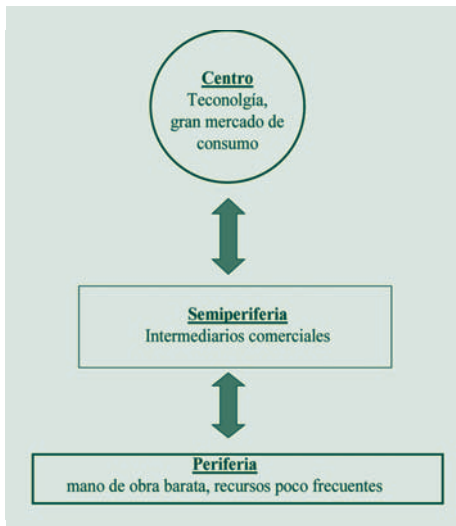
Sin embargo, los verdaderos autores del modelo de la economía de prestigio son Susan Frankenstein y Michael Rowlands. La breve característica del modelo es la siguiente: en el sistema de bienes de prestigio la superioridad política se obtiene a través del control del acceso a recursos importados. Lo que se busca es el control de la adquisición de objetos preciosos necesarios para las transacciones sociales, como la dote o las deudas sociales. Esta estructura puede existir si los grupos están aliados entre sí a través del intercambio generalizado, es decir, a través de unas normas sociales según las cuales la endogamia está prohibida. Por lo tanto, los matrimonios se establecen entre los miembros de distintos grupos lo que, en consecuencia, permite establecer alianzas extragrupalas. El intercambio debe ser simétrico, ya que en caso contrario hay que proporcionar un valor que compense la pérdida, lo que permite crear el valor de los objetos y de las personas, ya que en estas situaciones se confrontan tanto objetos desiguales como mujeres.

Gracias a la producción de los excedentes alimentarios los jefes tribales se enriquecen y empiezan a invertir éstos en la gente: adquieren

más esposas, que lleva a más personal dependiente y, finalmente, aumentan la fuerza demográfica, que garantiza el dominio del linaje a nivel local. En este contexto la dote es un medio para ejercer el control sobre la circulación de personas, no sólo de mujeres porque también los hombres pueden ser entregados para satisfacer las deudas sociales. De este modo tanto los bienes domésticos como los bienes foráneos pierden su significado de dote y se convierten en unos ítems necesarios para garantizar y consolidar el control sobre la población. Este control obviamente está en manos de los jefes de los clanes y linajes más ricos; ellos son quienes organizan distintas expediciones comerciales para conseguir objetos preciosos. Paralelamente la especialización de la producción artesanal sirve para poder comerciar los bienes locales que adquirirán un nuevo valor mediante el contacto con grupos externos. Los artesanos se vinculan a la autoridad política, debido a que el control se ejerce sobre la adquisición de capacidad tecnológica y sobre los productos de tales capacidades.

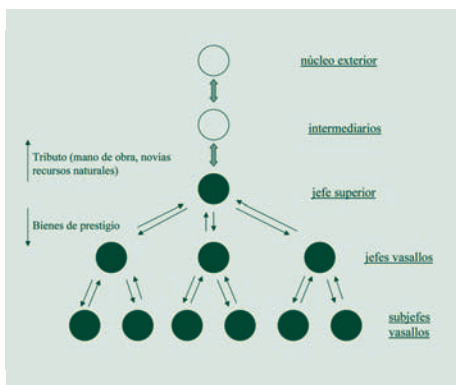
La propuesta de Frankenstein y Rowlands está relacionada con el modelo centro-periferia de Emmanuel Wallerstein. El intercambio exterior permite adquirir los bienes de prestigio y, por lo tanto, conseguir una posición dominante. Entonces se establece una diferenciación entre linajes: el jefe poderoso amplía su red de alianzas matrimoniales para conseguir más esposas para él mismo y para los miembros de su linaje. En consecuencia, los linajes que no disponen de un poder suficiente pasan a depender de los linajes dominantes y orientan sus actividades económicas no hacia los comerciantes externos, sino hacia el linaje dominante. Los linajes dependientes reciben bienes de prestigio y en contrapartida dan sus mujeres a causa de que los linajes dependientes son capaces de conseguir esposas de otros grupos. De este modo se crea una jerarquía de linajes relacionados entre sí según criterios de superioridad, donde las relaciones del poder dependen de la recepción o de la dotación de mujeres. En este punto la autonomía de un linaje corre peligro porque pierde parte de sus miembros en favor de un linaje superior. Como consecuencia de la expansión de un linaje superior se crean alianzas políticas entre iguales. En cambio en los linajes subordinados surge la necesidad de conseguir un linaje dependiente mediante la redistribución de objetos preciosos.





Frankenstein y Rowlands aplican el modelo de bienes de prestigio al complejo de la Heuneburg que se halla en el valle del alto Danubio, siendo compuesto por dos y una necrópolis tubular fechada en el Hierro Antiguo. Según Frankenstein y Rowlands, el control del excedente alimentario y del acceso a los bienes foráneos estaba estrictamente relacionado con el poder político de la clase alta que habitaba la Heuneburg. Los otros asentamientos fortificados de la zona, junto con sus correspondientes tumbas principescas, representaban la cumbre de la jerarquía política del área. La gran cantidad de cuentas de vidrio, ámbar y oro; los pendientes, collares, brazaletes y fibulas; un vaso de cerámica en miniatura, etc., indicaban el estatus distinto de algunos miembros masculinos y femeninos de esta sociedad.

La soberanía de Heuneburg tenía un estatus que debía ser equivalente al de sus socios del exterior.



“La gran ventaja del modelo de economía de bienes de prestigio consiste en que permite explicar ciertas situaciones socioeconómicas del pasado y dar significado social a los objetos hasta el momento mudos.”

En el material arqueológico se pueden reconocer los bienes de prestigio que procedían del soberano de Heuneberg y otros bienes en las tumbas de sus socios comerciales que indican la posición del socio dentro de un sistema comercial mayor. El complejo de Heuneberg estaba indirectamente vinculado a las empresas griegas situadas en las bocas del Ródano y a los centros etruscos de Italia central y septentrional. Pero su evolución dependió también de las relaciones de intercambio con los centros indígenas situados al norte de los Alpes.

Discusión

La valoración del modelo de bienes de prestigio por los representantes de las tres ramas de la arqueología actual, es decir, tradicional, procesual y posprocesual, es muy variada. La arqueología tradicional critica el modelo porque es el que crea un peligro epistemológico para su existencia. Sin embargo, no proporciona soluciones ni perspectivas. La arqueología procesual es la que más esfuerzo está poniendo para mejorar el modelo y allí sí que se puede encontrar una serie de interesantes propuestas que ayudan a desarrollarlo de manera coherente. Sobre todo se intenta no designar una sola interpretación a los bienes de prestigio, se toma en consideración el tiempo en el modelo y los métodos estadísticos a la hora de tratar el material arqueológico relacionado con el intercambio. Finalmente, la arqueología posprocesual (o su subrama: arqueología poscolonial) reconoce la participación activa de los indígenas en el proceso colonial, lo que obliga a prestar mucha atención a las relaciones entre jefe superior y comerciantes del núcleo exterior para no repetir los esquemas binarios. Entre las críticas del modelo cabe destacar la poca atención que se presta a la cuestión de los ciclos, la reducción interpretativa del modelo que no admite otras funciones de los bienes de prestigio que las relacionadas con el potencial social y la falta de utilización de la estadística a gran escala. Es bastante clara la falta de una definición precisa sobre qué son los bienes de prestigio y a partir de qué criterios podemos diferenciarlos. Sin embargo uno de los criterios más importantes es el contexto histórico o arqueológico en que se hallan dichos bienes. No sabemos si los objetos lujosos descontextualizados desempeñaban el papel de bienes de prestigio, tal como lo entienden Frankenstein y

Rowlands. Por lo tanto, el contexto arqueológico debe coincidir con la excepcionalidad de los ítems para realmente poder llamarlos “bienes de prestigio”.

Si se pretende mejorar el modelo, debería realizarse un esfuerzo para intentar definir la relación entre el prestigio y la riqueza, que como demuestran los antropólogos no siempre coincide, si bien los arqueólogos suelen convertir en sinónimos. Sería interesante por tanto, para futuras investigaciones, diferenciar los ciclos en el funcionamiento de la economía de bienes de prestigio. Sólo dominando bien la cronología se puede responder a la cuestión de los principios de la economía de bienes de prestigio, su desarrollo y colapso. Íntimamente relacionado con esto encontramos el problema de contactos culturales y la simetría, o asimetría, en relaciones mutuas hasta la creación de unas nuevas identidades, cosa que está estudiándose últimamente a partir de los materiales arqueológicos revisados.

Conclusiones

La gran ventaja del modelo de economía de bienes de prestigio consiste en que permite explicar ciertas situaciones socioeconómicas del pasado y dar significado social a los objetos hasta el momento mudos. Al mismo tiempo aquí está el peligro de esta propuesta. Su homogeneidad y explicaciones predeterminadas pueden deformar la realidad pasada al no prestar atención a un contexto arqueológico específico. Sólo la doble vía de investigación, es decir, por una parte un buen dominio tanto de la zona como del material arqueológico y, por la otra, la fluidez en el conocimiento del modelo de economía de bienes de prestigio puede dar sólidos resultados.

Michael Krueger

(krueger@amu.edu.pl)

Es doctorando en el IUHJV y en el Departamento de Prehistoria de la Universidad Adam Mickiewicz de Poznan. Prepara la tesis doctoral sobre la estructura social tartésica. El presente artículo es un resumen del trabajo de inicio de investigación publicado en el número 18 de la revista *Arqueologia de Ponent*.

El Braço Militar de algunos años á esta parte, por descuido ó tolerancia de los ministros, se había hecho formidable y se entrometían en todas las materias de estado, publicándose celadores de la observancia de sus fueros.

José Patiño, 1715

“EL BRAÇ MILITAR DE CATALUNYA (1602-1714)”

Eduard Martí

En els últims anys, diversos historiadors han destacat el rellevant paper que la noblesa va adquirir cap al final del segle XVII al Principat. Això va ser així perquè la noblesa va poder canalitzar les seves preocupacions a través d'una nova institució, que difícilment troba paral·lelismes amb altres monarquies de l'Europa moderna: el Braç Militar. Morales Roca considera que va ser sota el regnat de Carles II “cuando adquiere mayor preponderancia el papel político del Brazo Militar, como representante del estamento nobiliario en Cataluña”, i Molas Ribalta afirma que a principis del segle XVIII tenia “más fuerza que la propia Generalidad”. Com s'organitzava aquesta institució? Per què va tenir aquest paper tan important a la Catalunya del tombant del segle XVII?

Una institució massa desconeguda

La figura del Braç Militar ha estat en general negligida pels historiadors, i en aquestes línies farem només una primera aproximació a la seva composició i una valoració del paper que va jugar en el tombant del segle XVII. Primer



de tot, cal dir que al llarg de tot el segle XVII conviuen dos “braços militars”. D'una banda, hi ha el Braç Militar de les Corts, que es reuneix a la seu de la Generalitat i que representa l'estament militar durant l'obertura d'aquestes. D'altra banda, tenim un altre Braç Militar, que va ser “refundat” per Onofre d'Alentorn el 1602 i que Núria Sales qualifica com “interestamental i permanent”. Tal com apunta aquesta autora, les principals diferències entre ambdós residien en la composició i en la periodicitat de les reunions.

Al Braç Militar de les Corts, que es reunia durant el desenvolupament de les Corts Generals, només podien assistir-hi la noblesa, ja titulada, ja simples cavallers. Els ciutadans honrats n'estaven exclosos i participaven a les Corts dins del Braç Reial. A l'altre Braç Militar, el que es reunia fora de Corts, en canvi, hi participaven els ciutadans honrats de Barcelona, de Perpinyà i els gaudints. Aquest segon Braç es va dotar el 29 de juny de 1602 d'unes noves ordinacions signades per 174 membres de l'estament, sota la iniciativa d'Onofre d'Alentorn. Amelang considera que la seva aparició va ser el resultat del progressiu èxode de la noblesa rural cap a la ciutat arran de l'augment de la tensió entre l'aristocràcia i els virreis. La importància de les *Ordinacions* rau en el fet que s'hi configurava i definia el funcionament del Braç Militar, el qual s'erigia des d'aquell moment en una nova institució, amb vocació d'influir en la societat i defensar els interessos de la noblesa. El Braç es componia de dos organismes directius: la Junta d'Oficials i la Junta o Consell General. La Junta d'Oficials era l'autèntic organisme director del Braç i qui prenia les decisions. Estava composta per vuit persones: el

protector, el clavari i sis consellers (dos nobles, dos militars i dos ciutadans honrats). Tots ells s'escollien per una durada de dos anys i de manera alternada. El protector era la màxima autoritat i responsable d'administrar i regir el Braç. Les seves funcions eren reunir el Braç, confeccionar la proposició que s'havia de tractar a la reunió i llegir-la. El clavari era la segona autoritat del Braç i assumia les funcions del protector quan aquest era absent. La seva missió era controlar les despeses econòmiques del Braç. En tercer lloc hi havia els sis consellers, els quals ajudaven el protector i el clavari en les feines del govern del Braç. El paper dels consellers esdevenia més important del que sembla, ja que si bé no tenien la iniciativa a l'hora de decidir les línies d'actuació, eren un contrapès a les funcions dels dos primers oficials. Els Estatuts establien que s'havien de reunir com a mínim quatre vegades l'any, tot i que a l'hora de la veritat la periodicitat de les seves reunions va estar marcada per les conjuntures del moment. La Junta portava els negocis de la corporació, i en funció de la gravetat del tema decidia si es convocava o no una reunió plenària. Així, la Junta o Consell Plenari era l'autèntic organisme decisor. Estava formada per tots els nobles que hi volguessin assistir i s'hi votaven i decidien els temes més importants del Braç, els quals eren executats pels oficials. Un dels trets que donava una fisonomia particular al Braç Militar era que els seus membres, a diferència de la Diputació i del Consell de Cent, eren escollits per escrutini. Aquest fet va adquirir rellevància sobretot a partir de 1652, data en la qual la Ciutat i la Generalitat van perdre el control insaculatori. Tal com han posat de manifest les investigacions de Sánchez Marcos i Torras i Ribé, el control de les insaculacions esdevingué





“un instrument definitiu per a la submissió dels membres del patriciat barceloní”. Aquest control, però, no podia ser aplicat al Braç, ja que l'escrutini era *ad aurem secret* per als assistents a la reunió, i no permetia la intervenció del monarca. A més, la participació a les reunions del Braç Militar era lliure i no es fonamentava en cap llista sinó, simplement, en el fet de ser noble, cavaller, ciutadà honorat o gaudí. Això feia del Braç una institució molt dinàmica, en la qual podien participar, sense cap mena de filtre, persones procedents d'estaments molt inferiors que havien ascendit en l'escala social.

La composició social

Elliott considera que, al segle XVII, “*la cohesión social y familiar dentro de los escalones superiores de la sociedad catalana era muy considerable*”. El procés havia començat abans, amb la introducció dels cavallers en el govern de la ciutat al 1498 i dels nobles al 1621. Això produí una fusió de l'oligarquia dels ciutadans amb els militars que es manifestà, en paraules de James Amelang, “*en una clase dirigente nueva y unificada*”. En aquest sentit, un dels elements que ajuden a entendre el paper cabdal que va jugar el Braç Militar dins la política catalana del moment va ser la seva composició social. Per molt “militar” que sigui el seu nom, a l'hora de la veritat el Braç estava compost per uns grups dirigents procedents d'estaments socials ben variats. Una manera d'avaluar aquest aspecte és a través de l'anàlisi dels seus membres. En aquest sentit els resultats d'un

“En el tombant del segle XVII la noblesa catalana va poder canalitzar les seves preocupacions a través d'una nova institució, que difícilment troba paral·lelismes amb altres monarquies de l'Europa moderna: el Braç Militar”

estudi de 267 persones diferents que participaren a les reunions del Braç entre 1700 i 1711 mostren amb contundència aquesta diversitat dels seus membres.

Si fem una anàlisi del Braç Militar des de la perspectiva estamental comprovarem que la noblesa de vella tradició (és a dir, aquella en què el pare ja era noble i no havia canviat d'estament) representa només el 28% del total (75 persones), mentre que els ciutadans honorats són el grup més nombrós, amb un 38% del total (102 persones), seguit dels cavallers, que representen un 33% (89 persones). Entre aquest grup de nobles trobem alguns de reconeguda anomenada com ara Josep Galceran Cartellà (virrei de Mallorca), Josep Agulló (marquès de Gironella), Bernat Aimeric, Jeroni Rocabertí (marquès d'Argensola) o Josep Galceran de Pinós (marquès de Santa Maria de Barberà). Però també, i al mateix nivell, tenim altres personatges procedents de la petita noblesa, com ara Felip Ferran, els germans Sayol, Guerau de Peguera o Vicenç Magarola. A més resulta significatiu observar que, a l'hora de la veritat, 130 de les 267 persones analitzades (ell o el seu pare) havien canviat d'estament, la qual cosa és indicativa de la gran mobilitat estamental de la societat catalana. Dins d'aquest grup, hi ha algunes trajectòries admirables, com les de Francesc Antic i Joan Lapeira, que van passar de l'estament de mercaders al de la noblesa en una sola generació.

Un altre element que s'ha d'avaluar és el grau de vinculació mercantil d'aquesta noblesa, un fet que els estudis d'Albert García Espuche ja han posat de manifest per a la segona meitat del segle XVI i la primera del XVII. L'estudi que s'ha fet demostra amb contundència que les seves tesis cal estendre-les també per a la segona meitat del segle XVII. En aquest sentit, trobem que 85 de les 267 persones analitzades tenien algun tipus de relació comercial, la qual cosa suposa el 32% del total. La dada és ben il·lustrativa de la gran influència que podien exercir els interessos mercantils en les decisions d'una institució que “aparentment” havia de ser de signe contrari. D'aquests 85 membres, 52 havien estat o eren ciutadans honorats, el que suposa el 62% del total. Però més significatiu resulta observar com hi ha un nombre prou considerable de cavallers i de

nobles de “llarga tradició” que també estaven vinculats a activitats comercials. Aquests dos grups suposen en total 32 persones (el 37%), i entre ells trobem figures com ara Bernat Aimeric, Josep Galceran de Cartellà, Josep Erill, Felip Ferran o Emmanuel Desvalls. A l'últim es pot avaluar l'origen geogràfic dels membres del Braç Militar, per tal de copsar si realment hi havia una elit de Barcelona que controlava tot el Principat o, per contra, si les classes dirigents d'arreu de Catalunya tenien accés al Braç i podien influir en les seves decisions. L'estudi mostra amb contundència que 77 dels 267 membres que hem analitzat del Braç Militar (el 29%) eren originaris de fora de Barcelona, i procedien de llocs tan diferents com Perpinyà, Berga, Puigcerdà, Vic, Mojà, Arenys de Munt, Talarn, Tortosa, Tarragona, Montbrió, Riudoms, Lleida, Tremp, Guissona, Mataró, Girona o Manresa. Tot plegat, per molt que el Braç Militar reunís l'elit aristocràtica barcelonina, dins seu trobem representats els interessos de tota la noblesa de Catalunya.

El Braç Militar als segles XVII i XVIII

Però tot i tenir aquesta estructura, i haver-se creat el 1602, no va ser fins a la darrereria del segle XVII, i molt especialment durant els primers anys del segle XVIII, quan el Braç Militar assolí un paper ben destacat dins la política catalana. En aquest sentit cal reconèixer que les actuacions del Braç a la primera meitat del segle XVII van estar caracteritzades més per uns interessos marcadament estamentals, que no pas per una acció col·legial que tingués una preocupació per l'interès comú. En la dècada dels anys vint, però, cal destacar el seu paper a la viceregia del bisbe Sentís, en la qual, juntament amb el Consell de Cent, inicià un procés de contrafacció contra la mateixa Generalitat. Aquí va ser quan per primera vegada el Braç començà a sobresortir com un ferm defensor dels interessos de tot Catalunya i no només de la noblesa en particular. Aquest “despertar constitucional” del Braç també es va manifestar en altres episodis posteriors, com ara en la seva fèrria oposició, durant els anys trenta, a la mobilització militar, als allotjaments i a l'aplicació del *princeps namque*, mesures que afectaven directament els interessos dels seus membres però que també tenien conseqüències directes en el trencament de les Constitucions. D'altra banda, si bé és cert que durant la revolta de 1640 van ser el Consell



de Cent i la Diputació qui portaren la iniciativa en l'acció, no cal menystenir el paper del Braç Militar que, com va recordar Eva Serra, va tenir un paper prou important, "a estones amb un caràcter radical capdavanter". Van ser nombroses les reunions que la Diputació, el Consell de Cent, el Capítol i el Braç celebraren al llarg dels mesos de gener i febrer per decidir com defensar les Constitucions, i la noblesa va protestar fermament quan es va saber exclosa de la redacció del text del jurament que havia de fer Lluís XIV, el qual va ser confeccionat exclusivament pel Consell de Cent i la Diputació.

Cada vegada és més qüestionat l'hipotètic neoforalisme que segons Reglà va caracteritzar la segona meitat del segle XVII. Catalunya va viure gran part d'aquest període sota un estat continuat de guerra amb França que en condicionà l'acció política: la guerra de la Devolució (1667-1668), la guerra d'Holanda (1672-1679), la tercera guerra amb França (gener-novembre de 1684) i la quarta (1688-1697), a les quals cal afegir la revolta dels barretines (1687-1690) i el cop d'Estat de Joan Josep d'Àustria al 1667. Va ser durant aquests anys quan la noblesa va assolir progressivament un prestigi com a defensora

de les Constitucions amb les seves continuades protestes i demandes al rei pel compliment de les Constitucions en matèria d'allotjaments, defensa del país i abusos de les tropes sobre la població. Aquest prestigi, però, es manifestà plenament amb el canvi de dinastia i el conflicte per l'acceptació del testament de Carles II. L'estudi minuciós dels esdeveniments mostra que en aquest context va ser el Braç Militar el principal opositor a la prorrogació del virrei Darmstadt, tal com establia el monarca difunt. Després de fortes discussions, la noblesa va decidir oposar-se a la mesura, i només quan va veure que ni el Consell de Cent ni la Diputació no li donaven suport, va rectificar. Sens dubte, el Braç era més radical en la defensa de la legalitat que no pas la Diputació i el Consell de Cent.

Aquesta bel·ligerància del Braç va continuar durant els mesos següents, quan el conflicte de la vicerègia esclatà de nou el desembre de 1700 i el gener de 1701. Es produí una divisió molt gran entre la Diputació, partidària d'acceptar la jurisdicció contenciosa de la Reial Audiència, i la Ciutat, que es negava a donar per vàlida l'actuació del tribunal reial. En aquest context, el Braç se situà clarament del costat del consistori barceloní. Amb l'obertura de les

Corts de 1701-1702, la noblesa tornà a manifestar les seves intencions quan va posar-ne en perill la conclusió perquè Pere Torrelles va presentar un dissentiment general a totes les Constitucions aprovades a les Corts fins que no es retornés el dret de les insaculacions. Era un signe prou evident que alguns destacats membres del Braç Militar estaven disposats a jugar fort per defensar les Constitucions i no cedir a les pretensions de la monarquia. Però això no va quedar aquí. El maig de 1702 esclatà un nou problema per a la Planta de Govern quan marxà Felip V a Nàpols. El Braç es va quedar novament sol (sense el suport del Consell de Cent i de la Diputació) en la defensa de les Constitucions. De molta més rellevància i més significatiu d'aquest "lideratge constitucional" davant els altres dos comuns va ser el conflicte per l'expulsió d'Arnald Jäger, en el qual resulta important l'actitud del protector, Felicià Cordelles, que pel seu càrrec era també membre del Tribunal de Contrafaccions. El seu posicionament va ser el més radical en la defensa dels drets que emparaven el ciutadà català d'origen holandès. El Braç i la Ciutat, dirigits per la Conferència, no deturaren les seves protestes i demandes fins que el rei, esgotat de tanta tensió política, hagué de cedir a les pressions i revocà l'ordre d'expulsió del ciutadà holandès.

Durant el temps que transcorre fins a l'arribada de Carles III les topades amb les autoritats filipistes es reproduïren, a la vegada que la unió dels Tres Comuns es reforçava. Aquí trobem el Braç Militar ben disposat a la defensa de les Constitucions davant els intents





transgressors de la monarquia, ja sigui oposant-se als empresonaments injustificats del virrei Velasco, per l'afer de les càtedres de la universitat, pels drets del Consell de Cent de desinsacular Honorat Pallejà, pel sou dels notaris, per la inspecció del correu, pel frau del diputat eclesiàstic, per les galeres de Gènova que no paguen impostos, per l'oposició a acceptar la modificació del testament de Carles II, per l'obertura del Tribunal de Contrafaccions, etc. I a tot això cal afegir la seva col·laboració amb la resta de comuns en la defensa de Barcelona davant els perills dels diferents setges, tot capitanejant la Coronela, coordinant les rondes nocturnes, enviant cartes al rei informant-lo de perill o demanant-li ajuda, etc. Una defensa del constitucionalisme que tingué una importància cabdal amb la vinguda de Carles III a Barcelona, l'octubre i el novembre de 1705. En aquella ocasió la noblesa va tenir un paper determinant en el control de la població de Barcelona, en l'organització de les esquadres nocturnes, en el jurament del rei, en la preparació de les Corts i la defensa dels interessos dels individus.

La legalització de la Conferència dels Tres Comuns a les Corts de 1705-1706 va tenir entre altres conseqüències un reforçament dels àmbits d'actuació del Braç Militar, que

“No era casualitat: quan l'onze de setembre de 1714, Rafael Casanova, conseller en cap, caigué ferit i hagué de deixar el pendó de Santa Eulàlia, la bandera va ser recollida per Joan de Lanuza i Oms, comte de Plasència i protector del Braç Militar”.

intervingué en afers que a primera vista podien semblar ben allunyats de les seves competències: els rals de vuit, contra les desinsaculacions de Carles III, sobre la jurisdicció de la Coronela, l'afer Parrella, l'*Epítome*, els abusos de les tropes aliades sobre la població civil, els allotjaments, la concessió de préstecs al monarca, l'obertura del Tribunal de Contrafaccions, l'enviament de nobles arreu del Principat per tal d'aixecar la moral de la població a favor del monarca austríac, etc. Al darrere de molts d'aquests conflictes trobem una noblesa que secunda sense dubtar els suggeriments dels altres dos comuns quan no és ella la que proposa la convocatòria de la Conferència. Eren nombrosos els conflictes amb els quals el Braç s'implicà de manera destacada, i per això adquirí un prestigi molt gran en la defensa de les Constitucions.

De fet no és estrany que el Braç Militar hagués estat el principal impulsor de la Conferència dels Tres Comuns. Aquesta institució va sorgir aleshores per tal de defensar l'estabilitat de les Constitucions davant els intents transgressors dels monarques, i estava composta per representants dels Tres Comuns més influents del moment: el Consell de Cent, la Diputació del General i el mateix Braç Militar. El lideratge del Braç al seu si està confirmat per nombrosos documents i testimonis com ara el del filipista Josep Alòs, que el 1706 destacava el lideratge del Braç, “*a cuyo exemplo por ser de personas ilustres y nobles sigue la ciudad en su consejo de ciento, que lo más se impone a la plebe, y los diputados han de hacer lo mismo, si no quieren ser mal vistos entre los del pueblo*”. Semblantment, pels volts de l'octubre de 1704, els membres del Consell d'Estat estaven convençuts que dins la Conferència, “*el mismo Brazo era la parte más poderosa*”. Les dades demostren la veritat d'aquestes informacions. Significatiu d'això és el fet que la noblesa va ser la institució que en més ocasions va exigir celebrar conferències per qüestions que afectaven a la defensa de les Constitucions, cosa a la qual els altres comuns s'hi negaren perquè consideraven que no eren afers de relleu. Així succeí el 1699, 1702, 1705, 1706, 1707 i 1709. A través de la Conferència el Braç tingué accés a la discussió d'afers polítics dels quals estava “legalment” exclòs com ara qüestions econòmiques com podien ser la

remarca dels rals de vuit o els préstecs, o afers de caire intern d'altres institucions com era el cas de les desinsaculacions al Consell de Cent o les oposicions a les càtedres de la Universitat de Barcelona.

A tall de conclusió

El paper cabdal que havia adquirit el Braç Militar al llarg dels anys és un fet indubtable, i així ho reconeixien els mateixos contemporanis. Així, per exemple, Josep Alòs, que havia estat conseller ciutadà del Braç Militar en dues ocasions, considerava que “*Atreviesse el Brazo Militar singularmente en materias de estado o que conduzcan a la conservación de la real autoridad y de sus regalías o del real patrimonio, motivando el interesarse en las dependencias, por dezir que recaen sobre rompimiento de las leyes, fueros, inmunidades y libertades de Cathalunya, de la cuales se constituye el brazo militar zelador*”. Semblantment, José Patiño confessava el 1715 com el Braç “*de algunos años á esta parte, por descuido ó tolerancia de los ministros, se había hecho formidable y se entrometian en todas las materias de estado, publicándose celadores de la observancia de sus fueros*”. No deixa de ser significatiu que quan l'11 de setembre de 1714, Rafael Casanova, conseller en cap, caigué ferit i hagué de deixar el pendó de Santa Eulàlia, la bandera va ser recollida per Joan de Lanuza i Oms, comte de Plasència i protector del Braç Militar. No era casualitat.

Eduard Martí

(eduard.marti@upf.edu)

Llicenciat en Humanitats (2001) i doctor en Història per l'IUHJV (2008). Les seves línies de recerca se centren en l'estudi de les institucions catalanes a l'època moderna. Aquest article és el resum d'alguns aspectes de la seva tesi doctoral així com de diferents articles publicats posteriorment. És autor del llibre *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714)*, Fundació Ernest Lluch, 2008, que també ha estat editat en castellà sota el títol *La Conferencia de los Tres Comunes (1697-1714)*.

In the realm of ideas and ideals, American policy is guided by three conceptions. One is the warm, generous, humanitarian impulse to help other people solve their problems. A second is the principle of self-determination applied at the international level, which asserts the right of every society to establish its own goals and objectives, and to realize them internally through the means it decides are appropriate. These two ideas can be reconciled; indeed, they complement each other to an extensive degree. But the third idea is one which insists that other people cannot really solve their problems and improve their lives unless they go about it in the same way as the United States.

W. Appleman Williams *The Tragedy of American diplomacy*. 1959

El setembre del 2001, el president George W. Bush anunciava que els Estats Units estaven en guerra contra el terrorisme i va llançar una croada particular contra aquesta xacra del segle XXI. Segons Tom Engelhardt, aquest conflicte tindria més durada que la Segona Guerra Mundial. Aquesta guerra, en principi, l'anomenaren Global War on Terrorism. Aquest nom va ser utilitzat en compareixences oficials, notícies, conferències i entrevistes; però mai va reeixir entre l'opinió pública. A mesura que s'aliaren altres països el nom anava variant: World War IV, the Long War o the Millennium War.

No importa el nom, sinó el contingut, perquè aquesta guerra seria lliurada amb armes legítimes i legals, és a dir, difonent els sagrats



“LA HISTÒRIA DELS VENCEDORS: LA CONSTRUCCIÓ DEL PASSAT ESPANYOL A LES FILIPINES I EL DISCURS IMPERIALISTA NORD-AMERICÀ (1898-1945)”

Glòria Cano



principis de la democràcia nord-americana. Bush llançà la seva guerra d'elecció el 2003. La invasió americana de l'Iraq va ser anomenada Operation Iraqi Freedom, en detriment d'Operation Iraqi Occupation, ja que aquest segon nom contradeïa la idea d'alliberació dels iraquians que intentaven infondre els americans. Tanmateix, el nom d'operació d'alliberació iraquiana assenyalava els propòsits benevolents dels Estats Units.

Els Estats Units havien decidit un cop més convertir-se en el salvador d'aquells oprimits. L'ocupació d'Iraq va ser per alliberar els iraquians d'un dictador tirà i decrèpit, Saddam Hussein. En aquest moment, els iraquians acolliren amb il·lusió els nord-americans projectant imatges plenes d'esperança i de metàfores. L'administració nord-americana havia de recórrer un ardu camí per implementar una democràcia en un país on impera la violència i hi viu una societat fragmentada i heterogènia. Malgrat aquests problemes inherents a l'Iraq, els Estats Units apel·len que ells no poden fugir de les responsabilitats del govern; per tant, el seu deure és romandre a l'Iraq, ja que si l'abandonessin prematurament, hi hauria un “bany de sang” o una guerra civil.

Molta gent podria pensar que aquests esdeveniments contemporanis són producte del nostre temps i que el terrorisme ha esdevingut la xacra del segle XXI, així com el comunisme va ser la del segle XX. Aquests arguments esgrimits per l'administració nord-americana que ens resulten tan familiars formen part d'un discurs que va començar a gestar-se el 1840, quan decidiren embarcar-se en la seva aventura imperialista seguint el seu ideal del “Destí Manifest”. Els Estats Units van assumir una actitud de superioritat moral i ideològica invocant una autoritat sobrenatural per explicar i justificar el seu vertiginós engrandiment, és a dir, l'expansionisme. El “Destí Manifest” simbolitzava l'afirmació que Déu els protegia.

L'administració nord-americana sentia que la seva missió era la d'inculcar les “fronteres de la llibertat”, impartint el seu idealisme i la seva fe en les institucions democràtiques a aquells que eren capaços d'autogovernar-se. Això exclouïa la gent que era percebuda com incapaç de governar-se, com els indis americans i aquells que no eren d'origen europeu. Aquesta idea donava legitimitat a allò que era essencialment una ambició insaciable de terres.

La genealogia del discurs

La carrera imperialista dels Estats Units que es prefigurà el 1840 amb la idea del “Destí Manifest” quedaria configurada el 1898 quan l'administració nord-americana decidí ocupar les Filipines. Els nord-americans van encobrir les seves vertaderes intencions, les d'ocupar indefinidament les Filipines, i es van presentar davant d'alguns insurrectes filipins amb un “impuls” humanitari per ajudar-los a expulsar els espanyols per així poder aconseguir la seva



independència, tal com els nord-americans van prometre al cap revolucionari filipí i primer president de la República Filipina de 1898, Emilio Aguinaldo. En suma, la guerra hispano-americana va ser representada pels nord-americans com una croada per alliberar els filipins de la tirania espanyola.

Un cop els filipins van ajudar l'exèrcit nord-americà a derrotar els espanyols, els van negar qualsevol promesa d'independència. De fet, els llibres de text, des de 1898 fins als nostres dies, han negat taxativament aquesta promesa. Els filipins no podien aconseguir la seva independència, segons els informes nord-americans, perquè no conformaven una nació

demonstrar la incapacitat dels filipins per a l'autogovern, s'entrevistà amb un gran nombre de testimonis i estudià les institucions governamentals espanyoles. Els testimonis van ser deliberadament cooptats i Schurman va concloure que la majoria de filipins no volien la independència. Els testimonis que donaren la benvinguda als nord-americans van ser els rics i educats, mentre que els altres van ser triats d'entre la població més rude i ignorant. Aquests dos pols antitètics es convertiren en la *vox populi* de les Filipines. Aquest examen superficial va fer que la Comissió Schurman conclués que si els Estats Units es retiraven de l'arxipèlag el Govern de les Filipines cauria en l'anarquia.

política va ser un èxit, i els llibres que es van suprimir durant aquest període continuen sent negligits de totes les bibliografies en l'actualitat. Les universitats van ser les institucions que difongueren les idees que contenien aquests llibres, servint per instruir futurs investigadors. Els diaris es convertiren en un altre mitjà poderós al servei de l'Estat per promoure cert tipus de coneixements, mentre mitigaven les veus dissidents.

James A. LeRoy: ideòleg de la política i la història filipina

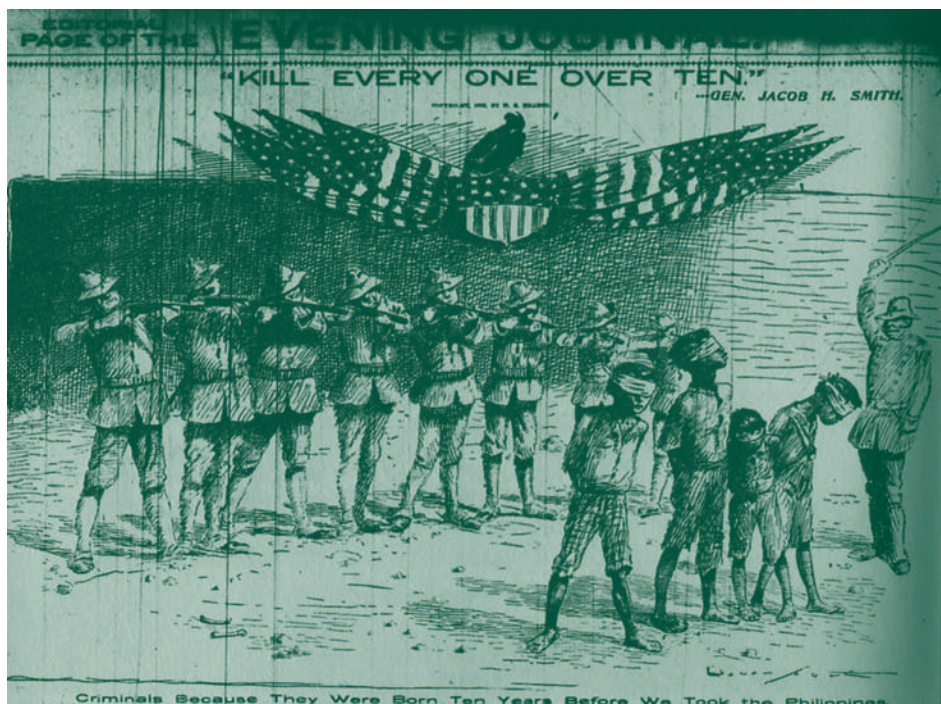
James A. LeRoy és, probablement, l'actor principal en política i història filipina des de 1902 a 1909. LeRoy va anar com a secretari del comissionat Dean C. Worcester en la segona comissió filipina presidida per Taft el 1900. Estudià espanyol i història filipina en el transcurs del viatge de San Francisco a Manila. Des d'aleshores, es convertí en el cervell intel·lectual i polític de Taft. LeRoy donaria plena forma a una "edat fosca" del sistema colonial espanyol exhibint un vast coneixement d'història i de fonts espanyoles. Els seus llibres, *Philippine Life in Town and Country* i, sobretot, *The Americans in the Philippines*, es convertiren, immediatament, en referents per als investigadors. LeRoy va ser l'arquitecte de quelcom anomenat "caciquisme" a les Filipines. LeRoy construï el discurs del caciquisme com un càncer que destruïa els principis sagrats de la democràcia, un sistema heretat del sistema medieval espanyol que els nord-americans no van poder eradicar. LeRoy va ser, a més, el director en penombra de la col·lecció de documents espanyols traduïts a l'anglès, editat per James A. Robertson i Emma H. Blair, *The Philippine Islands, 1493-1898*.



sinó un conjunt bigarrat de tribus i de pobles heterogenis, i la seva lleialtat era encara de tipus tribal. Els nord-americans, per tant, s'adonaren que el poder de l'autogovern no podia ser assumit sense educació i experiència prèvia sota la guia i tutela d'un poder sobirà il·lustrat i liberal. Aquest poder recauria sobre els Estats Units, que imposarien el govern que consideressin adequat per ells i per a Nord-amèrica. Jacob Schurman, president de la primera comissió filipina, va construir un discurs que emfasitzava la llegenda negra del règim colonial espanyol a les Filipines. Per justificar l'ocupació nord-americana i

Des de 1900 en endavant, els fins altruistes dels nord-americans es convertiren en una tautologia. Van començar a construir un engranatge perfecte en què totes les peces encaixarien magistralment. L'administració colonial nord-americana va ser capaç de comprometre acadèmics, publicistes, universitats, editorials, periodistes, col·leccionistes i empreses privades que servien amb fidelitat els interessos nord-americans a les Filipines. Els llibres es van convertir en una eina propagandista efectiva per adoctrinar l'opinió pública de la necessitat d'ocupar i de mantenir l'arxipèlag, i sobretot per silenciar les veus antagonistes dels antiimperialistes. Aquesta

LeRoy va presentar a l'opinió pública nord-americana una història esbiaixada del règim colonial espanyol conclouent que era anacrònic, estàtic, tirànic, decrepít, despòtic i sobretot "medieval". LeRoy, com ja havia fet Schurman el 1899, basà les seves conclusions en un estudi de l'administració espanyola. LeRoy proveï a *The Americans in the Philippines* i *The Philippines 1860-1898: Some Comments and Bibliographical Notes* una important bibliografia espanyola suprimint aquells llibres i diaris que qüestionaven el retrat negatiu de l'administració espanyola i el presentaven com reformista, dinàmic i modern. Schurman i



LeRoy van establir una oposició binària entre “la maldat del règim colonial espanyol” *versus* “la bondat de l’administració nord-americana”; “un règim medieval espanyol” *versus* “una administració liberal i progressista nord-americana”, etc. En suma, Schurman i LeRoy configuraren el que serien les imatges estereotipades de l’administració colonial espanyola a les Filipines.

Després que LeRoy presentés davant l’acadèmia i el públic nord-americà el seu



coneixement sobre bibliografia i història espanyola, els investigadors nord-americans no han tornat a utilitzar a penes bibliografia o fonts espanyoles, encara que el 2005 els llibres de text que provenen de l’acadèmia nord-americana fomenten els mateixos clixés sobre l’administració colonial espanyola sense cap argument sòlid, ja que no hi ha cap referència a bibliografia espanyola. Per explicar el període espanyol utilitzen les obres de LeRoy.

L’experiment americà a les Filipines va ser construït sobre promeses trencades, transgressions de la llei, censura, il·lusions vanes i rumors. Els americans intentaren trasplantar la seva democràcia; tanmateix, crearen un sistema disfuncional observant que els filipins eren més capaços que ells mateixos de governar-se. Els nord-americans fomentaren la centralització del sistema, conferiren poder sobre les oligarquies i crearen un terrible desequilibri social. Tanmateix, aconseguiren que americans i filipins acceptessin aquesta construcció del discurs en què una guerra es convertí en una insurrecció. La guerra filipino-americana va ser oblidada de l’imaginari col·lectiu filipí i negligida als llibres de text fins al 1998. Els nord-americans i la seva propaganda van aconseguir suprimir obres importants filipines i fins i tot nord-americanes com l’obra de Parker Willis *Our Philippine problem* perquè

denunciaven la realitat de la crueltat del govern colonial nord-americà a les Filipines. Finalment, els americans van convèncer els filipins que hi havia un mal inherent al seu comportament al qual anomenaren *caciquisme*, ignorant deliberadament que el caciquisme va ser un epifenomen espanyol.

Epítom

Podem establir analogies entre la invasió nord-americana a l’Iraq i l’ocupació de les Filipines el 1898. Així com l’administració nord-americana ha cooptat un govern iraqià, al 1902 van crear a les Filipines una “antiga aristocràcia cacic”. Els Estats Units han subestimat la mida de la insurgència a l’Iraq, com ho van fer a les Filipines a principis del segle XX. Es diu que l’administració Bush ha manipulat els mitjans de comunicació com Taft va influir en la premsa el 1900, clamant pau on hi havia una guerra. Si es retiren de l’Iraq hi haurà un “bany de sang”, així com si abandonaven les Filipines hi hauria anarquia. En suma, els nord-americans continuen alliberant els “altres” de la tirania implementant els sagrats principis de la democràcia. Com Appleman Williams afirmava el 1959, la política nord-americana es guia per tres concepcions. Una és un impuls càlid, generós i humanitari d’ajudar altra gent a solucionar els seus problemes. La segona concepció és el principi d’autodeterminació aplicat a escala internacional. La tercera idea és la que insisteix que altra gent no pot solucionar els seus problemes i millorar les seves vides si no és seguint el paradigma dels Estats Units.

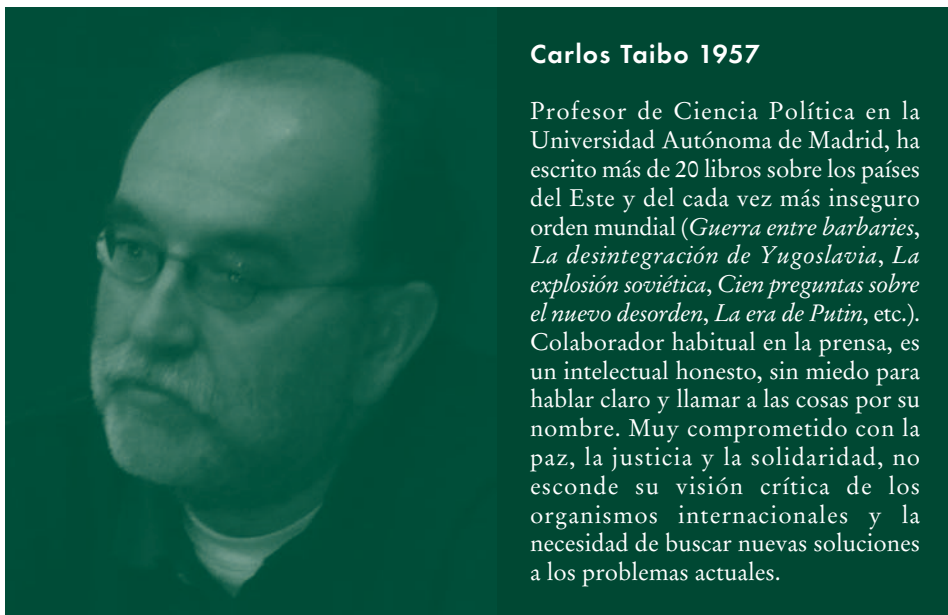
Glòria Cano

(gloria.cano@upf.edu)

Professora i investigadora al Departament d’Humanitats. Les seves línies de recerca se centren en el govern colonial espanyol a les Filipines durant els últims trenta anys del segle XIX, i la ulterior ocupació nord-americana. Ha publicat entre altres articles “Evidence for the deliberate distortion of the Spanish Philippine colonial historical record”, dins *The Philippine Islands 1493-1898. Journal of Southeast Asian Studies*, 39.

"Confundir el estado de Israel con el pueblo judío es una artimaña lamentable"

"El hecho que en Chechenia no haya habido un programa internacional de reconstrucción nos lleva una lectura crítica de lo que son los organismos internacionales"



Carlos Taibo 1957

Profesor de Ciencia Política en la Universidad Autónoma de Madrid, ha escrito más de 20 libros sobre los países del Este y del cada vez más inseguro orden mundial (*Guerra entre barbaries, La desintegración de Yugoslavia, La explosión soviética, Cien preguntas sobre el nuevo desorden, La era de Putin*, etc.). Colaborador habitual en la prensa, es un intelectual honesto, sin miedo para hablar claro y llamar a las cosas por su nombre. Muy comprometido con la paz, la justicia y la solidaridad, no esconde su visión crítica de los organismos internacionales y la necesidad de buscar nuevas soluciones a los problemas actuales.

Hace ocho años, en *Bosnia, Kosovo, Chechenia*, afirmaba que "parece que en los últimos años estamos asistiendo a una regla que no muestra excepciones: cuanto más al este y al sur se produce un conflicto, menos atención suscita en nuestros medios de comunicación, y a través de ellos en nuestra sociedad civil". ¿Sigue siendo esto así?

Sigue siendo así. No nos engañemos. El interés por el conflicto de Osetia no era la guerra en sí, sino la tensión estratégica entre USA y Rusia y tenía efectos sobre la Unión Europea. Lo que atraía la atención pública no era el conflicto. Yo no creo en los conflictos olvidados, porque genera la ilusión que hay conflictos que nos interesan. Hay conflictos que manifiestamente olvidamos. Detrás hay un código etnocéntrico. Los conflictos de la desintegración de Yugoslavia nos interesaban porque subterráneamente interpretábamos que eran gente más o menos como nosotros. En cambio, los otros más al este y al sur se sitúan en una clave muy diferente. El código descriptor del guerrero checheno, barbudo y musulmán está muy alejado de nuestro universo mental, lo cual hace que no nos interese y que aceptemos términos como el "ejército federal ruso", con lo que el término *federal* connota de civilización y semejanza a nosotros. Por detrás hay un código etnocéntrico y en último término xenófobo.

En tus escritos consideras que el conflicto checheno es un conflicto ignorado por los organismos internacionales, cosa que no sucede ni mucho menos con la actuación israelí en Líbano o en Gaza. A pesar de los puntos en común que tienen ambos conflictos, la visión de unos y otros en los medios de comunicación es muy distinta y la intervención internacional también ha sido cualitativamente diferente. ¿Por qué?

Hay dos factores: uno invita a situar quiénes son los que muestran una imagen saludable del palestino resistente. Seamos realistas: una minoría de la población. El conjunto de la ciudadanía, aunque puede sentir una simpatía vaga hacia el pueblo y la causa palestina, me temo que está alejada de cualquier pasión de solidaridad. La segunda dimensión afecta a la condición del agresor en el conflicto. En este caso el código étnico es confuso. Por un lado hay la percepción que somos nosotros los agresores, es nuestra cultura, nuestra civilización y tecnología. Estos términos son fácilmente certificables. Israel es la punta de lanza del mundo occidental en la zona más sensible del planeta. Al mismo tiempo opera un código de sentido contrario que tiene que ver con el antisemitismo, o con cierta lectura hipercrítica de lo que los judíos son. Desde mi punto de vista esto es lamentable. Confundir el estado de Israel con el pueblo judío es una artimaña lamentable.

El profesor Mark Duffield ha afirmado que la intervención de las instancias internacionales en los conflictos mundiales encubre el peligro que, bajo la aparente defensa de unos valores democráticos, se acaben imponiendo estructuras aún más dictatoriales sin respetar la voluntad de los pueblos en conflicto. ¿Qué le sugiere este planteamiento?

Yo creo poco en los organismos internacionales como la ONU o la OTAN. Por un lado porque en muchos casos no sirven para nada y en otros casos porque despliegan políticas al servicio de los poderosos del planeta. El caso de Chechenia es un buen ejemplo. En la historia del conflicto, la ONU no aparece en lugar alguno. ¿Por qué? Porque se acogió a la argumentación de que Chechenia es un asunto interno de la Federación rusa. Porque se podría decir que Darfur es un problema interno de la república de Sudan, y sin embargo en este casos sí que hay una participación activa. ¿Cuál es la idea de fondo? Rusia pertenece al Consejo de Seguridad de la ONU y esto genera del lado de la ONU una actitud muy diferente.

En cualquier lugar del planeta en el que hay un conflicto bélico, después de él hay un programa internacional de reconstrucción posterior. Las más de las veces es un plan para salvar la cara. Pero en Chechenia ni siquiera ha habido un programa internacional de reconstrucción. Esto lleva al final a una lectura crítica de lo que son los organismos internacionales.

Por otro lado, recientemente ha afirmado que existe una creciente tendencia de las grandes potencias "a tratar de forma distinta a amigos y a enemigos". ¿No deberíamos los países occidentales hacer algo más de autocrítica y reconocer también nuestros errores?

Me parece importante subrayar que precisamos una autocrítica. Eso debe llevarnos a reconocer dos manifestaciones distintas de la doble moral. No tratamos igual a los amigos y a los enemigos, pero tampoco tratamos igual a los poderosos que a los débiles. El caso de Chechenia es nuevamente ilustrativo. En la simpatía por Rusia lo que nos mueve no es tanto que Rusia es una potencia amiga como

que es la instancia poderosa que dicta las reglas del juego.

Nuestro problema es que partimos de la presunción de que nosotros somos los que tenemos la solución y estamos obligados a aportarlas. Aquí debemos ejercer un ejercicio de humildad. Cada vez estoy más convencido de que los países del Tercer Mundo resolverán sus problemas cuanto menos se relacionen con nosotros. Las ayudas al Tercer Mundo son generadoras de una serie de problemas, por muy buena intención que tienen las personas que la llevan a término. Al final somos nosotros los que generamos los problemas y no los que los resolvemos.

Repasemos otros conflictos que quizá ignoramos. En el caso de Kosovo resulta curioso observar que, más allá de la responsabilidad última de Serbia, el interés principal que despertó el conflicto en España fue, como señaló en su momento, por “el efecto que la independencia kosovar pueda tener en materia de las disputas nacionales que se revelan en España”. ¿Por qué este miedo a preguntarse por las causas y los derechos reales a la autodeterminación?

El fenómeno es más delicado. Cambió el discurso completamente. Si durante años se había hecho una lectura hipercrítica de lo que habían hecho los serbios, cuando se verificó el proceso de independencia kosovar, de la noche a la mañana, todo se vio de modo completamente distinto. Kosovo era el diablo, los albaneses era mafiosos y terroristas y Serbia hacía muy bien en contestar a un proceso de independencia. El cambio era tan drástico y tan patético que situaba en fuera de juego a los que lo cometían.

Por otro lado, es innegable que el grueso de nuestras elites políticas no tiene interés en saber si Kosovo está mejor hoy o hace diez años. Lo importante es calibrar la incidencia que tiene en nosotros un proceso de independencia. Es significativa la ausencia de la palabra *autodeterminación*. Y más cuando en Kosovo no ha habido un referéndum de autodeterminación. ¿Por qué? Yo no he

encontrado una respuesta. Si hubiera habido un proceso así está claro que la mayoría de la población lo habría apoyado. Además, esto le hubiera dado a la independencia un marchamo democrático y legitimador al proceso. ¿Por qué en Kosovo no se hizo cuando les interesaba? Porque a las potencias internacionales, entre ellas España, les interesaba que no hubiera un tipo de referente que pudiera generar un proceso similar en sus respectivos territorios y países.



Quizá lo mismo, salvando las distancias, se puede decir de los procesos de unificación de la UE: cuando se han visto los “noes” de Francia y de Holanda, automáticamente muchos países han decidido no celebrar consultas populares para aprobar la constitución. ¿Por qué? Quizá porque el resultado final podía no obedecer a lo deseado por esas clases políticas

Es muy evidente. El referéndum irlandés del año pasado ha suscitado mucha polémica. Para muchos, no era de recibo que una parte muy pequeña de la UE dictamine lo que tenían que hacer todos los demás. El argumento es respetable, pero se olvida, sin embargo, la otra cara de la cuestión: que Irlanda es el único país que ha hecho un referéndum sobre Lisboa. Los demás no lo han celebrado porque temen que la mayoría de la población discuta el tratado y decida rechazarlo. Y esos afectarían, quizá, a la mitad de los estados de la UE. Si en España se repitiera el referéndum no sería muy diferente, si bien cambiarían los términos porcentuales

porque mucha gente se tomaría la molestia de leerlo, que es lo que se quiere evitar. Probablemente ganaría de nuevo el sí, porque aquí funcionamos con otros esquemas mentales; pero ese temor nos emplaza ante un problema: la separación de las elites políticas y la población.

¿Hasta qué punto cree que este doble juego vicioso de unas elites políticas que dirigen a la sociedad, pero sin dejar que la sociedad participe críticamente en él, es un problema de falta de calidad democrática de España?

En un proceso general, no sólo español. Si esos problemas existen en cada estado-nación cómo no existirán en una entidad mucho más vaporosa como es la UE. El propio dato de referéndum constitucional en España es ilustrativo. Si no recuerdo mal hay un 17% de noes y un 82% de síes. Pero en el Parlamento europeo se aprobó la Constitución con una mayoría mucho más abrumadora. Hay un problema de fondo que es más grave cuanto que el

discurso dominante justifica esta situación diciendo que, mal que bien, la ciudadanía no se entera, y si ya hemos elegido los representantes a qué viene a que se nos consulte de nuevo sobre una cuestión tan precisa como esta. Esto implica a medio y largo plazo problemas de quiebra de las instituciones democráticas.

Pero..., decir que los votantes no tienen capacidad crítica, ¿no supone cuestionar los fundamentos de la democracia? Porque si no tienen capacidad para distinguir lo que les conviene o no, entonces ¿por qué tienen derecho de voto?

En efecto. Por otro lado, muchos de los que así piensan, se olvidan que hay votos que son cualificados, en la medida que vivimos en un escenario en el que los partidos tienen recursos sin cuento y las grandes corporaciones, en la trastienda, ejercen capacidades de decisión poderosísimas y en que los medios de comunicación están volcados en provecho de

esos mismos intereses. El problema es mucho más hondo. A la ciudadanía se le ofrecen pocas ocasiones para discutir críticamente sobre nada.

Sin duda, el concepto de “nación” en España suscita muchos problemas y vivos debates entre la clase política. ¿Se puede no ser nacionalista español? ¿Por qué es difícil “ser nacionalista español y tener un proyecto de izquierdas”, tal como ha sostenido?

Me parece sorprendente que no exista la figura del nacionalista español partidario del reconocimiento del derecho de autodeterminación. Ontológicamente no son dos procesos mentales irreconciliables. Me gustaría apreciar la existencia de un nacionalista español que lo sea, que crea en España como nación, pero que esté dispuesto a reconocer el derecho de autodeterminación. Que sean los ciudadanos los que decidan si España existe, y si existe, con qué perfiles y con qué fronteras. Me parece que en sí mismo sería una figura respetable. El derecho de autodeterminación significa que sean los ciudadanos los que decidan dónde quieren vivir. Si en Cataluña hay un referéndum, todos estaremos en igualdad de condiciones de defender nuestras posiciones. Tan legítimo es defender una Cataluña integrada en el Estado español como una independiente. Ese discurso puede ser defendido por un nacionalismo español; pero por desgracia no existe esta figura. Ello emplaza al nacionalismo español en una posición de permanente negación de los derechos ajenos. Esto no es contradictorio con la izquierda, pues hay gente en la

izquierda que también niega los derechos; pero nos emplaza en una posición no democrática de principio.

La relación entre democracia y nacionalismo es compleja. Hay gente en la izquierda que es nacionalista y que es respetable y gente en la izquierda que no lo es. No se pueden hacer leyes fuertes sobre esto. Todos somos nacionalistas de algún modo u otro, y esto es una interpretación legítima de lo que yo digo. Muy a menudo los que se presentan como no



nacionalistas se dejan llevar claramente por los aspectos más negativos del hecho nacional, sin que eso les preocupe para nada. Los dirigentes de los dos principales partidos españoles son nacionalistas españoles. A pesar de las diferencias entre ellos todos consideran que España es una realidad esencial indiscutible, que es prepolítica, antes de cualquier tipo de discusión política democrática, y por tanto no puede ser discutida. Es el discurso de Rajoy, que mientras echa pestes de los nacionalismos de

los demás, considera que su nación no plantea ninguno de los problemas que presentan las naciones de los demás. Este discurso es indefendible.

Ante la crisis económica de la que todo el mundo habla, ha escrito que es “la hora de defender la solidaridad y el altruismo, el reparto del trabajo, el ocio creativo” (*La Verdad*, 11-11-2008), unos valores que no forman parte del imaginario mental de los políticos. Por ello, dice “sorprende que estas gentes se presenten a los ojos de muchos de sus conciudadanos como personas sensatas y diligentes que tienen solución para todos nuestros problemas”

Yo estoy en campaña desde hace tiempo por el decrecimiento, que es el debate próximo en los países ricos. Cuando escucho un dirigente político, cualquiera, porque en esto todos dicen lo mismo, diciendo que hemos de recuperar la senda del crecimiento y consumo, me pregunto

en qué está pensando. ¿Qué sentido tiene plantear estos temas en un planeta de recursos limitados, en que hemos dejado muy atrás las posibilidades materiales? Hay que empezar a pensar seriamente a decrecer, y eso no es pensar en ser menos felices. Creo que es analizar hipercríticamente este modo de vida esclava en que vivimos que nos hace pensar que seremos más felices cuantas más horas trabajemos, más dinero ganemos y más bienes acertemos a conseguir.

Responsables:

Joaquim Albareda, Jaume Claret i Eduard Martí.

Col·laboradors:

Salomé Alamillo, Glòria Cano, Josep Capdeferro, Agnès García, Michal Krueger, Anna Llansó, Jesús Marchan, Jordi Morell, Imma Muxella i Eduard Puig.